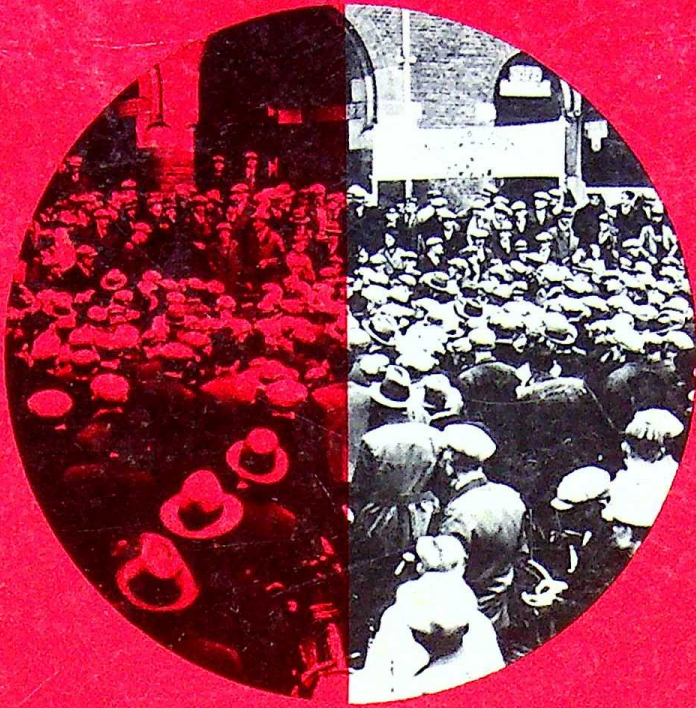

www.MinisterieVanPropaganda.org

IPSO

CAHIERS

2

Over de geschiedenis
van de CPN

€3.50
of CPN
e gesch.

**CAHIERS OVER DE
GESCHIEDENIS VAN DE
COMMUNISTISCHE PARTIJ
VAN NEDERLAND**

~~BW~~

**CAHIERS OVER
DE GESCHIEDENIS
VAN DE
COMMUNISTISCHE
PARTIJ VAN
NEDERLAND**

Prijs f 6,-

Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek

Inhoud

Van SDP tot CPN <i>Corrie Berghuis, Wera de Lange, Joost Wormer</i>	7
De Paasconferentie van 1929 <i>Dik Verbaar</i>	37
Eendracht Maakt Macht <i>Wim Pelt</i>	59
De Naamsverandering <i>Anton Struik</i>	80

Van SDP tot CPN

„Wij moeten worden de communisten”

Op 17 november in het veelbewogen jaar 1918 veranderde de Sociaal-Democratische Partij (SDP) haar naam in Communistische Partij in Nederland. Pas later zou de naam C.P. Holland in zwang komen. Voor de partijleden van toen was deze naamsverandering volstrekt logisch na alles wat zich had afgespeeld binnen en buiten Nederland sinds 1914, het begin van de Eerste Wereldoorlog. Op het congres van 16 en 17 november in de Graanbeurs te Leiden motiveerde Louis de Visser het voorstel tot naamsverandering namens het partijbestuur. „Wij moeten worden de communisten. De Sowjets in Rusland hebben ons reeds het voorbeeld gegeven door zich de Communisten in Rusland te noemen. In Duitsland noemen de communistische groepen zich de Communistische Partij van Duitsland. Overal ter wereld zullen deze groepen deze naam dragen”.¹ De bespreking van het voorstel vergde maar weinig tijd.

Achteraf bezien is deze gebeurtenis wel belangrijk. De naamsverandering is een duidelijk teken voor wat er allemaal veranderd was in korte tijd. In de Eerste Wereldoorlog liet het kapitalisme zien tot welke ongekende mensvernietiging het in staat is. Het socialisme had aan kracht gewonnen, in heel Europa giste het onder arbeiders en soldaten. In Rusland was de eerste socialistische staat gevormd. De oorlog bracht een scherpe scheiding teweeg in heel Europa tussen de oude sociaal-democratische en revolutionaire stromingen. De Sociaal-Democratische Tweede Internationale was uiteengevallen, een nieuwe communistische internationale was in voorbereiding.

De oprichting van de SDP

De SDP ontdeed zich in 1918 van de benaming „sociaal-

democratisch'', maar de feitelijke breuk met de gevestigde sociaal-democratie in Nederland had zich al eerder voltrokken. Toen maakte de leiding van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij korte metten met een groep die zich verzette tegen de reformistische politiek, waarin de noodzaak van revolutionaire verandering uit het oog werd verloren. De beslissing om naast de SDAP een nieuwe arbeiderspartij op te richten, werd min of meer noodgedwongen genomen. Met nogal grove middelen had SDAP-voorman Troelstra het roeyement doorgedreven van diegenen, die verbonden waren aan het weekblad *De Tribune*, de redacteuren Wijnkoop, Ceton en Van Ravesteyn en een aantal anderen. In een tijd waarin verkiezingen voor de deur stonden, wilde hij van deze „kritikasters'' geen last hebben. Zij moesten een nieuwe partij oprichten, wilde het revolutionaire marxisme een politieke rol blijven spelen. Binnen de SDAP was daarvoor geen plaats meer.

In 1907 was *De Tribune* opgericht als „een blad tot inwendige zending, inwendige propaganda in het lichaam der toenmalige SDAP''. Het had de leiders in de partij — en met name Troelstra moest het ontgelden — bedolven onder kritiek. Daarbij hadden de „Tribunisten'' een wat bijbelgeleerde-achtige blik en een venijnige pen. Geen afwijking van het „zuivere'' marxisme ontging hen. Troelstra had in hun ogen geen erger zonde kunnen begaan dan in de Tweede Kamer te verklaren dat zijn opponenten „desnoods de marxistische crisistheorie van hem cadeau konden krijgen'', als er maar maatregelen werden getroffen om de werkloosheid tegen te gaan en de werklozen uit de nood te helpen.

Maar voor hun vermoeden dat een hervormingspolitiek op de manier zoals de SDAP deze voerde, moest leiden tot minachting voor de strijd buiten het parlement, tot angst voor revolutionaire verandering, kunnen wij hen alleen maar dankbaar zijn.

In 1909 stonden Wijnkoop, Ceton en Van Ravesteyn buiten de partij. Een vierhonderd anderen, veel intellectuelen (waaronder Herman Gorter) en een aantal arbeiders waren met hen mee de SDAP uitgegaan. Henriëtte Roland-Holst bleef nog enige jaren in de SDAP en richtte vervolgens een eigen Bond van Revolutionair-Socialisten op, die in 1916 in de SDP opging.

„De SDAP'ers riepen de scheidende marxisten na: 'Vaarwel Prins zonder Land'. 'Vaarwel, Graaf zonder Hoofd', klonk het terug'', aldus Van Leuven in 1921 in een partijbrochure.² Ook Troelstra voorzag nauwelijks toekomst voor het nieuwe partijtje. Smalend voorspelde hij de oprichting van „iets heel zuivers en internationaals in ons land'',

toen hij het roeyement voorbereidde.³

Jarenlang zou de SDP, die snel daarna werd opgericht door de Tribunisten, van een grote aanhang, maar ook van een groot bereik verstoken blijven en in zekere zin haar bestaansrecht afmeten aan haar internationalisme en aan de erkenning van internationaal vermaarde socialisten als Lenin, Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg. In Nederland moest eerst moeizaam een plek veroverd worden. De SDAP had een basis in de noordelijke landbouwstreken en onder de geschoolde arbeiders, een basis die zich na 1909 alleen nog maar zou verstevigen. Onder de ongeschoolden in de grote steden ging de voorkeur uit naar het anarchisme van Domela Nieuwenhuis, zo er al sprake was van politieke belangstelling.

Van het begin af aan zette de SDP zich fel af tegen de SDAP. Vrij snel ook keerde de partij het NVV de rug toe. Aanvankelijk was voor elk partijlid die daarvoor in aanmerking kwam het lidmaatschap van het NVV verplicht, later deed men alles om het bestaan van die snel geschrapte bepaling uit de partijgeschiedenis te wissen. Noch voor de SDP, noch voor de arbeidersbeweging in Nederland als geheel was de onomwonden kritiek in de *Tribune* rond SDAP en NVV erg heilzaam. In de sociaal-democratie had het streven naar een revolutionaire omwenteling lang niet afgedaan — Troelstra zelf was de verpersoonlijking van de tweeslachtige houding in zijn partij tegenover dit vraagstuk. *De Tribune* volstond met de beoordeling van elk blijk van dit streven als een misleidende, welbewuste truc. In de gangbare terminologie was het NVV niet veel meer dan een „stakingsbrekermachine''. Zulke propaganda was koren op de molen van door-en-door-reformisten als Vliegen en Schaper. Bovendien werden sociaal-democratische arbeiders eerder weggejaagd dan aangetrokken tot de SDP.

Min of meer noodgedwongen dan ook zocht de SDP, en ook de CPN in haar eerste jaren, vooral aansluiting bij de ongeschoolde arbeiders. Hoofdzakelijk waren deze in het Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS) georganiseerd of ongeorganiseerd.

Het NAS was de oudste vakcentrale in Nederland, maar sinds de oprichting van het NVV in 1905 sterk geslonken. Van oorsprong was het NAS syndicalistisch. Het verwachtte alle heil van massale organisatie in federatief met elkaar verbonden vakbonden en van massale acties op de bedrijven. Deze zouden uitmonden in een algemene werkstaking die de omwenteling „vanzelf'' zou brengen. Het NAS was revolutionair en socialistisch georiënteerd, maar wars van politieke machtsvorming. Echte socialisten hadden niets te zoeken in het parlement, volgens deze opvatting. Deze mening was de SDP uiteraard niet toegedaan

en dat leverde de nodige discussie op. Op concrete punten vonden NAS en SDP elkaar, waar NVV en SDP geen overeenstemming konden bereiken. Tussen NAS en SDP groeide voor 1914 dan ook een samenwerking, die in de loop van de Eerste Wereldoorlog hechter zou worden.

Deze politiek zou haar vruchten afwerpen in de laatste jaren van de oorlog, voordien nauwelijks. „Wat heeft men niet gespot met onze groei. We begonnen in 1909 met 9 afdelingen met 419 leden. In 1910 telden we 17 afdelingen met 505 leden, in 1911 hadden we 18 afdelingen met 515 leden, in 1912 waren er 16 afdelingen met 511 leden en zo zijn we nog jaren doorgegaan”, aldus De Tribune in 1919. Toen zag het beeld er ook veel florissantier uit door de ledenwinst — 1799 in 1919 — de in 1918 behaalde twee Kamerzetels en vooral door de gegroeide politieke invloed.

In de eerste jaren stapte de leiding ietwat arrogant over deze „groei-problemen” heen. Op het eerste jaarkongres pleitte Van Ravesteyn er zelfs voor om de nadruk te leggen op het „kweken van een kern”, op de „socialistische opvoeding van de leden”, en niet op het werken naar buiten. Het congres was het gelukkig niet met hem eens.

Pogingen tot acties werden wel ondernomen. Samen met het NAS werd in 1911 de strijd aangebonden tegen de prijsstijgingen, maar veel stelde dat niet voor. Ook trad de SDP op in het kader van de SDAP-actie voor het algemeen kiesrecht op de beroemde „Rooie Dinsdagen”, een medewerking waarop de SDAP overigens weinig prijs stelde.

De Eerste Wereldoorlog

Toen op het Deventer congres in 1909 werd besloten om de „Tribunisten” te royeren, waarschuwde Herman Gorter de leiding van de SDAP. „Wij, marxisten, zijn het zout van de partij en hier in Holland tot dusver een aaneengesloten groep. Bij een splitsing zou een deel van de marxisten in, een ander deel buiten de partij komen te staan. *Er dreigt een internationale oorlog.* Duitsland heeft veel kans verslagen te worden. Dan komt het Duitse proletariaat in opstand en dan zal Holland kleur moeten kiezen en dan zal de partij blij zijn dat er mensen zijn geweest, die de revolutionaire kant van onze strijd op de voorgrond stelden”.⁴

Dat de revolutie zou slagen in het rijk van de Tsaar maar niet in dat van de Keizer, hadden velen met Gorter niet voorzien. Verder ligt er veel waars in Gorters woorden. De oorlog kwam en aan het einde daarvan

groeide een situatie, die de SDAP in grote verwarring bracht. Was de tijd rijp voor overname van de macht of moesten er via parlement en regering sociale hervormingen worden bewerkstelligd?

Aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 ging een reeks van diplomatieke crises vooraf. Ieder, die er oog voor had, kende het gevaar. Ook de sociaal-democratische partijen in Europa hadden zich uitgebreid gebogen over de vraag wat te doen in geval van oorlog. De oorlog, daarover bestond overeenstemming, was een gevolg van het imperialisme. Het moest komen tot een botsing tussen de grootmachten, die elkaar probeerden te verdringen in de jacht op grondstoffen en afzetmarkten. Dat deze oorlog, ongeacht welk land winnen zou, haaks stond op de vitale belangen van de arbeidersklasse, was evenmin omstreden. De sociaal-democratie moest haar hele gewicht in de schaal werpen om de oorlog te voorkomen. Mocht zij daarin niet slagen, dan diende zij internationaal tot actie over te gaan. Elke medewerking aan de oorlog was uit den boze. “In geval de oorlog toch zou uitbreken, dan is het de plicht op te komen voor een spoedige beëindiging daarvan en er met alle kracht naar te streven, de door de oorlog teweeggebrachte economische en politieke crisis te gebruiken om het volk in beweging te brengen en daardoor de vernietiging van de kapitalistische klasseheerschappij te verhaasten”. Zo luidde een passage in de resolutie van de Tweede Internationale, in 1912 in Bazel bijeen, en onder invloed van Lenin en Rosa Luxemburg daarin opgenomen. Het was ook de partij van Lenin, die haar ten uitvoer zou brengen. Voor grote delen van de leidinggevende kaders van de meeste partijen van de Tweede Internationale waren de resoluties over de oorlog vodjes papier, toen het erop aankwam.

In de golf van chauvinisme, die opkwam aan de vooravond van de oorlog werden grote delen van de arbeidersklasse meegesleept. De sociaal-democratische partijen zagen werkeloos toe en stemden zelfs vóór de oorlogscredieten, tegen alle afspraken van de Internationale in. Vooral de houding van de Duitse partij was verbijsterend. Op Karl Liebknecht na stemden de Duitse sociaal-democraten in de Rijksdag voor de oorlogscredieten. Zij verzetten zich niet tegen de oorlogsverklaring. Zij brachten niet op het beslissende moment hun aanhang in beweging, terwijl de Duitse partij binnen en buiten het parlement een enorme macht vertegenwoordigde. Pakweg anderhalf miljoen van de soldaten die naar het front werden gestuurd, waren trouwe aanhangers van de SPD, een doorslaggevend aantal. Instemming met de oorlogspolitiek betekende trouw aan de regering op alle fronten. De klassenstrijd werd verdaagd tot na de oorlog, nu kwam de natie voorop. Rosa Luxemburg

was een van de weinigen die verzet aantekenden tegen deze capitulatie. Door eigen toedoen, stelde zij, was de Duitse sociaal-democratie „als politieke factor binnen 24 uur in rook opgegaan”

Eind juli, begin augustus 1914 kwam de oorlog razendsnel naderbij. Op 30 juli vond in Nederland de gedeeltelijke, op 31 juli de algemene mobilisatie plaats. Op 2 augustus was deze voltooid. Servië en Oostenrijk-Hongarije waren Nederland daarin vooraf gegaan. Het Duitse leger werd op 1 augustus gemobiliseerd. Op 4 augustus was de wereldoorlog een feit.

Zoals bekend kondigde de SDAP de „godsvrede” af. Bij monde van Troelstra werd op 3 augustus in de Kamer verklaard dat de „nationale gedachte de nationale geschillen moet overheersen”. De SDAP stemde voor de mobilisatiecredieten, de klassenstrijd werd uitgesteld tot gunstiger tijden de SDAP liet de eis van volksbewapening vallen, internationale afspraken werden geschonden. Deze politiek van steun aan de Nederlandse bourgeoisie werd de hele oorlog voortgezet.

Van hun kant hadden de ondernemers weinig last van nationale eenheidsstemmingen. Zij deden alles om uit de buitengewone situatie munt te slaan. Sommigen, waaronder Colijn, pleitten zelfs voor deelname aan de oorlog in een later stadium, op een gunstig tijdstip. Zo kon een plaats aan de onderhandelingstafel gereserveerd worden als de wereld verdeeld zou worden onder de overwinnaars.

De SDAP voerde in de oorlog een buitengewoon tamme oppositie. Daarvoor had zij ook speciale redenen. Juist in de oorlogsjaren kwam er een overeenkomst tot stand tussen de christelijke en de liberale partijen en de SDAP; de herziening van de grondwet van 1917, een herziening waaraan jaren was gewerkt. In deze overeenkomst kreeg de SDAP het algemeen mannenkiesrecht, de christelijke partijen kregen gedaan dat hun bijzondere scholen voortaan ook volledig door de staat werden gesubsidieerd.

Van de gevolgen van de invoering van het algemeen mannenkiesrecht had de SDAP hoge verwachtingen. Zij deed het voorkomen alsof door parlementaire machtsvorming de weg naar het socialisme was geplaveid. Een extra argument om zoveel mogelijk af te zien van acties buiten 's lands vergaderzaal.

De omstandigheid dat vooral in het zuiden van Nederland het aantal kiezers soms met de helft toenam tegen de slechts geringe toename in de noordelijke streken zou de Rooms-Katholieke Staats Partij begunstigen. Voor de SDP reden tot de kritiek op de SDAP dat voor dit resul-

taat de prijs van de financiële gelijkstelling in het onderwijs voor de arbeidersbeweging te hoog was.

Demobilisatie

Dat Nederland telkens weer aan oorlogsgevaar ontsnapte, op het nippertje soms, was niet te danken aan het wijze inzicht in regeringskringen en nog minder aan dat der Nederlandse ondernemers. Het Nederlandse kapitaal was zowel met Duitsland als met Engeland op velerlei wijze verbonden. Voorts was er een omvangrijk koloniaal kapitaal, dat zich druk maakte over de voortzetting van de exploitatie van de koloniale rijkdommen, in de oorlog maar zeker ook daarna. Sommige kapitaalsfracties waren geporteerd voor nauwe banden met de Ententelanden, waarvan Frankrijk, Groot-Britannië, Rusland en later de Verenigde Staten de belangrijkste waren. Andere fracties drongen aan op nauwere samenwerking met de Centralen, Duitsland en Oostenrijk-Hongarije. De regering laveerde moeizaam tussen de klippen door, dan weer de ene oorlogvoerende partij tegen zich in het harnas jagend, dan weer de andere. De leveringen van zand en grind voor bunkerbouw in België door Duitsland, wekte de wrevel van de Ententelanden. De openstelling van Rotterdam voor Ententeschepen mishaaide Duitsland. In veel gevallen kon Nederland zijn neutraliteit handhaven omdat het niet in het belang van een der oorlogvoerende partijen was deze te schenden.

In de voedselpolitiek sloeg het evenwicht door in het voordeel der Centralen, zozeer zelfs dat Nederland verstoken bleef van graantoevoer uit de Verenigde Staten, bij wijze van straf. Invoer van voedsel voor Duitsland via Nederland was voor de Duitse oorlogvoering van vitaal belang. Duitsland werd van aanvoer over zee afgesneden, de andere landen hadden deze problemen niet. Boeren, groothandelaren en reders roken winst. Vanaf het eerste begin van de oorlog werden enorme hoeveelheden voedsel naar Duitsland uitgevoerd en voeren Nederlandse schepen voor de Duitse bevoorrading. Voor de Nederlandse voedselsituatie was deze politiek fataal. Het stelde Duitsland in de gelegenheid om de oorlog langer vol te houden. Geen wonder dat de wrevel van de Ententelanden werd opgewekt. In deze omstandigheden kon de mobilisatie ook gebruikt worden als onderdeel van voorbereiding op deelname in de oortog. Bepaalde ondernemers met grote belangen in de oorlogvoerende landen waren niet vies daarvan. Op het gevaar van oorlogsdeelname werd steeds gewezen door de SDP. De SDAP daarentegen ging daaraan

voorbij.

Toen de oorlog uitbrak, werd de bestaande samenwerking van SDP en NAS tegen de duurte onmiddellijk omgezet in een comité „ter bestrijding van de oorlog en haar gevolgen”. Met enige anarchistische groeperingen en het Internationaal Anti-Militaristisch Verbond (IAMV), dat dienstweigering voorstond, werd dit comité uitgebreid. De Bond van Christen-Socialisten nam iets later deel. Het waren uiteenlopende groepen, die elkaar vonden op de volgende eisen: onmiddellijke demobilisatie (waaraan door de SDP altijd de eis van volksbewapening werd toegevoegd), een uitvoerverbod op alles wat de Nederlandse bevolking nodig had aan voedsel en brandstof, een moratorium voor huur en belastingen en een uitkering van het volle loon aan de gezinnen der werklozen en gemobiliseerden.

In de eis van onmiddellijke demobilisatie „ligt de kracht van het internationalistisch beginsel”, aldus Henriëtte Roland Holst⁶. Deze beoordeling vloeide voort uit de analyse van het karakter van de Eerste Wereldoorlog. Een analyse waarin vanuit de gezichtshoek van de arbeidersklasse geen verschil van betekenis bestond tussen het Engelse, hetzij het Duitse of Nederlandse imperialisme. De verdediging van een van deze imperialismen lag niet op de weg van de arbeidersbeweging. Deze redenering werkte onder meer Gorter uit in zijn toentertijd bekende brochure „Het imperialisme, de wereldoorlog en de sociaal-democratie”, die eind 1914 verscheen.

In de landen die actief in de oorlog betrokken waren, had deze redenering ook volle zwaarte. Lenin, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht en met hen vele andere internationalisten stelden alles in het werk om in eigen land duidelijk te maken, dat deze oorlog geen nationale oorlog was, die ook de arbeidersklasse diende, maar een ondubbelzinnig imperialistische oorlog tegen de belangen van het proletariaat in. In plaats van het verdagen van de klassenstrijd tot na de oorlog stelden zij alles in het werk om de strijd te richten tegen de eigen heersende klassen. Zo werd van de oorlog een burgeroorlog gemaakt.

In Nederland lag de situatie gecompliceerd. De neutraliteitspolitiek stemde overeen met de belangen van de belangrijkste overheersende groepen van ondernemers of kwam voort uit een wankel evenwicht tussen op Duitsland dan wel op Groot-Brittannië georiënteerde ondernemers. In het uitspellen van deze neutraliteitspolitiek al ver voor 1914 was zeker geen rekening gehouden met de levensbelangen van de werkende bevolking in Nederland. Dat Nederland niet het toneel is geweest van oorlogshandelingen, betekende echter dat de Nederlandse arbeidersklasse ook van de vreselijke gevolgen daarvan gespaard bleef.

Deze omstandigheid bracht Henriëtte Roland Holst later tot de conclusie: „De revolutionairen moesten in dit land onmiddellijke demobilisatie eisen om het verschil tussen hen en de reformisten zo scherp mogelijk te stellen, maar volkomen bevredigend voor het socialistisch inzicht was hun positie evenmin als die der SDAP”⁷.

Volkomen bevredigend is deze beoordeling echter ook niet. De politiek „om van de oorlog een burgeroorlog te maken” in Nederlandse verhoudingen wordt toegespitst op een aspect ervan. Zij werpt geen licht op de plaats van de demobilisatie-eis daarin. Ook geeft zij geen beoordeling van de rol van de mobilisatie in het neutraal blijven van Nederland hetzij in het naderbij brengen van actieve Nederlandse betrokkenheid in de oorlog. Verder onderzoek naar deze vraagstukken is nodig om tot een verantwoorde historische beoordeling te komen.

Maar de SDP en de andere groeperingen in de Samenwerkende Arbeiders-Verenigingen (SAV) deden meer. Zij wezen op de samenhang tussen de voedselpolitiek van de regering, die voor velen tot rampzalig tekort aan voedsel leidde, en de pro-Duitse houding van de regering hierin in verband met het gevaar van oorlogsbetrokkenheid. Van begin af aan voerden zij actie voor wijziging van deze politiek. Daartoe diende de „hongerstrijd”, de activiteiten onder de militairen maar ook de steun van de Nederlandse revolutionair-socialisten aan het verzet tegen de oorlog door Duitse socialisten. Onder de hoede van de SDP werd het blad *Der Kampf* uitgegeven. Het werd gemaakt door Duitse vluchtelingen en verspreid in Duitsland. Uiteraard werd de Russische Revolutie juichend verwelkomd en gesteund.

Met fraaie verklaringen en conferenties was de oorlog niet te keren, wel door strijd en revolutie. Lenin bracht dat in de praktijk, gehoopt werd op soortgelijke ontwikkelingen in Duitsland.

De SDAP wedde op een ander paard. Troelstra zette zich samen met sociaal-democraten uit andere neutrale landen in voor de organisatie van een bijeenkomst van sociaal-democratische partijen uit de oorlogvoerende landen. Dat werd de „mislukking van Stockholm”, een mislukking omdat de partijen verdeeld waren in meerderheidsgroepen, die achter hun eigen regeringen stonden, en minderheden, die Troelstra en mede-organisatoren te radicaal waren. De Franse en Engelse partijvertegenwoordigers kregen geen uitreisvisum om naar Stockholm te gaan. Dat maakte de mislukking compleet. *De Tribune* kon zich niet anders dan verkneukelen om Troelstra's afgang.

De Oktoberrevolutie en de vrede van Brest-Litowsk

„Uit Petersburg wordt gescind: ‘De bladen zijn verontrust door de dit keer zeer ernstige voorbereidselen van de Maximalisten (lees: Bolsjewiki) om zich van het gezag meester te maken’. De Beurscourant (de naam van De Tribune voor Het Handelsblad) zegt: ‘De daad van het milieair revolutionair comité van de Sovjet, om het garnizoen in Petersburg te belasten slechts aan dit comité te gehoorzamen, is blijkbaar het begin van den openlijken aanval op de regering’. (. . .) Gistermiddag om vijf uur hebben de autoriteiten de bruggen tussen de arbeiderswijken in het centrum afgesloten’. Een bericht in *De Tribune* op 7 november 1917. Op 9 november wist *De Tribune* het zeker: de Bolsjewiki hadden in Petersburg en een aantal andere steden het heft in handen. Henriëtte Roland Holst schreef een juichend artikel en er werd een gelukstelegram aan Lenin gestuurd met daarin de belofte dat *De Tribune* alles zouden doen om „van deze Revolutie een Internationale te maken”.

De feestvreugde ontbrak bij andere bladen, ook bij *Het Volk*. De Nederlandse pers had tot dan toe ook nauwelijks aandacht aan de partij van Lenin geschonken en stond versteld van wat er gebeurde. De verwachting was dat „de maximalisten het wel niet lang zouden houden”. De sympathie lag veel meer bij de mannen van de Voorlopige Regering, die na de val van de Tsaar krampachtig probeerden Rusland in de oorlog te houden en de arbeidersorganisaties en opstandige boeren weer onder de duim te brengen. Maar nu was eindelijk gebeurd waar de SDP op hoopte. In één land alvast was de oorlog een burgeroorlog tegen de eigen bourgeoisie geworden, en het zou blijken geen voorbijgaande episode te zijn.

De Bolsjewiki hadden het oorlogsmoede Rusland vrede beloofd en boden, december 1917, aan Duitsland en Oostenrijk een wapenstilstand en onderhandelingen aan. Er kwam een wapenstilstand. „Nu kunnen sedert bijna drie-en-een-half jaar voor de eerste maal miljoenen soldaten, miljoenen menselijke wezens, als de avond daalt zich rustig neerleggen in hun ellendige verblijven, zonder vrees voor vijandelijke granaten, die dood en verderf verspreiden tussen hen”, aldus een enthousiaste Henriëtte Roland Holst in *De Tribune*. Doch er was ook een „maar”. „Zal de onvoorwaardelijke, heldhaftige vastberadenheid, waarmee de Russische Sowjet-regering thans handelt, dan niet ten goede komen aan het gevaarlijkste, wijl militair sterkste imperialisme?” Duitsland was nog niet eerder in de oorlog zo sterk geweest als juist op

dat moment, zowel aan het westfront als tegenover het gedemoraliseerde Russische leger. Een vrede met Rusland betekenden voor Duitsland nieuwe mogelijkheden in Frankrijk. Engeland en Frankrijk keken dan ook met argusogen naar de nieuwe regering van hun oude bondgenoot. De Sowjet-regering kon hier echter geen rekening mee houden, al had ze het gewild. Het land was aan het eind van zijn krachten. “De boeren, en daar komt het op dit moment op aan, willen niet meer vechten”, aldus Gorter. Toen de Engelse en Franse regeringen het aanbod van de Sowjet-regering afsloegen om gezamenlijk met de Duitsers te onderhandelen, trok die haar conclusies. De onderhandelingen over een afzonderlijke vrede werden geopend.

Onverbiddelijk waren de eisen van Duitsland. Alle sinds 1914 op Rusland veroverde gebieden moesten worden afgestaan aan Duitsland. Polen, Estland, Litauen trof dat lot. De Oekraïne, de graanschuur van Rusland, wilden de Duitse imperialisten tot een van Duitsland afhankelijke staat maken.

Tegen zo'n vrede bestonden binnen en buiten de Sowjet-Unie grote weerstanden. Hele naties werden „verkocht”, op een moment dat er nog nooit zoveel over het zelfbeschikkingsrecht der volkeren gesproken was. De proletariërs van deze gebieden werden overgeleverd aan de Pruisische „Junkers”. „Zo'n vrede versterkt de macht van het Jonkerdom, is in dienst van de reactie. De leugen van den Duitschen ‘verdedigingsoorlog’ zal door een afzonderlijke vrede noodzakelijkerwijs worden versterkt en niet nalaten het Duitse proletariaat nog meer te verwarren en te verzwakken”, stond er in een ingezonden brief in *De Tribune*. Maar in maart 1918, na een onstuitbare opmars van het Duitse leger, ging de Sowjet-regering akkoord met de Duitse voorwaarden. De vrede van Brest-Litowsk, „een slechte vrede”, in de ogen van Lenin, was een feit.

Naar aanleiding van Brest-Litowsk kwam in de SDP een sluimerend conflict boven, dat een tijdlang de discussies in de partij zou beheersen. De redactie van *De Tribune*, Wijnkoop en Van Ravesteyn, waren van mening, dat een overwinning van de Entente-landen te verkiezen was boven een zege van het Pruisisch militarisme, nu de oorlog toch niet een, twee, drie te stoppen was. Gorter, Pannekoek en een aantal anderen stelden, dat er geen keuze tussen beide partijen gemaakt moest worden. Er bestond geen verschil van karakter tussen het imperialisme van deze landen.

Voor elk standpunt in internationale kwesties had dit meningsverschil

gevolgen. De redactie vond de revolutionaire ontwikkelingen in Duitsland verreweg het belangrijkste. Zij schold de „slaafse proletariërs” van Duitsland de huid vol, dat zij zich alles lieten welgevallen van hun regering en Kaiser. De andere groep vond de Fransen en Engelsen geen haar beter en snapte niet waarom daarover minder werd geagiteerd. Zonder veel discussie besloot de leiding geen afvaardiging te sturen naar de internationale conferenties in Zimmerwald en Kienthal. Daar kwamen in oppositie zijnde socialisten bij elkaar om de strijd tegen de oorlog nieuwe impulsen te geven. Weliswaar slaagden deze conferenties daarin niet voldoende, maar het wegblijven gaf de tegenstanders van Wijnkoop en Van Ravesteyn nieuw voedsel voor de gedachte dat het de leiding eerder om een overwinning der Entente-landen was te doen dan om de strijd tegen het imperialisme.

Gorters internationalisme was echter al te theoretisch. Hij ontkende het belang van specifiek Nederlandse omstandigheden in de beoordeling van de situatie en de daaruit voortvloeiende oriëntatie van de SDP. Hij negeerde eveneens dat voor Nederland deelname aan de oorlog aan de Duitse zijde een reëel gevaar was.

De „andere kant” nam vaak een anti-Duitse positie in, die gevaarlijk veel op een burgerlijke pro-Entente houding leek. Relatief weinig aandacht werd besteed aan het imperialisme van deze kant. Van Ravesteyn was enthousiast over de verlichte vredesvoorstellen van de Amerikaanse president Wilson. De schandalige vrede van Versailles, waar de Entente de buit binnenhaalde en het zelfbeschikkingsrecht der volkeren met voeten trad, loochenstrafte zijn optimisme.

In dit verband leidde de vrede van Brest - Litowsk tot felle discussie in de SDP. Voor de leiding der partij was zij een jammerlijke noodzaak. Hopelijk zou het voor het Duitse proletariaat een les zijn over de agressieve doeleinden van de Duitse heersende klasse. Voor anderen was het niet moeilijk te verkroppen, dat de Entente nu verzwakt verder moest. Zij waren enthousiast en vonden dat de leiding aan Lenin onvoldoende steun gaf.

Hoe dan ook, de revolutie was vooralsnog gered door Brest - Litowsk. Door revolutionairen in Nederland, binnen en buiten de SDP, werd zij met warme sympathie gevolgd. Er werd een voorbeeld gegeven, waarop zij zich konden beroepen.

De SDAP had het er moeilijker mee. Ook daar verdeeldheid over de vrede van Brest - Litowsk. Vliegen vond het verbreken van het bondgenootschap van de Entente een schandaal. Troelstra kon „niet verder gaan dan de hoop uit te spreken dat de poging der Bolsjewisten tot den vrede zal leiden, die ik wensch. Ik vergeet niet dat wij in Rusland niet

hebben de dictatuur van het proletariaat, maar een schrikbewind van een uiterste groep van het proletariaat”⁸. Over dat laatste was de leiding der SDAP het wel eens. Dáár werd de uitstraling van de Oktoberrevolutie gevreesd.

Honger in Nederland

In Nederland mag de oorlog dan geen fundamentele verandering gebracht hebben zoals in Rusland, heftige „sociale onrust”, naar de terminologie van de hogere kringen, bracht zij wel. Ondanks de neutraliteit ging de oorlog zeker niet ongemerkt aan Nederland voorbij. Het contrast tussen arm en rijk, tussen bezitters en bezitlozen werd in deze jaren groter en schrijnender dan ooit. De invoer van grondstoffen van overzee werd door de oorlog ernstig bemoeilijkt. Na de afkondiging van de „totale duikbootoorlog” door Duitsland in 1917 bijna onmogelijk. Werkloosheid in vele sectoren was het gevolg. Er werden geen woningen meer gebouwd, althans geen arbeiderswoningen, tot vlak voor het einde van de oorlog. De armoede van de werklozen en de gemobiliseerden was onvoorstelbaar.

Daartegenover stond de net zo onvoorstelbare rijkdom van de „O.W.’ers”, zij die uit de oorlog grote winsten wisten te behalen. Drie groepen springen daarbij speciaal in het oog. De grote boeren en groothandelaren in agrarische producten, de reders en het bankkapitaal. Onmiddellijk na het uitbreken van de oorlog werd begonnen met de gigantische uitverkoop van voedselvoorraden aan Duitsland. Daar had men een leger te voeden en verwachtte men ook schaarste. Met deze handel werden enorme winsten behaald. Vanaf 1916 waren de voorraden in Nederland op. Voor duur geld verkochten de reders hun schepen aan de oorlogvoerende landen. Met de vaart van de overgebleven schepen werden schatten verdiend. Ondertussen nam de werkloosheid in de havens toe. De banken trokken profijt van Nederland’s bijzondere ligging in deze oorlog. „Zijn ligging maakte Nederland tot een centraal punt voor de tusschenhandel in grondstoffen en levensmiddelen en oorlogsmateriaal der oorlogvoerende staten. De ontzaglijke winsten die die handel opleverde, konden in de jaren 1914/1918 niet, zoals in normale tijden regel is, in buitenlandse fondsen of koloniale ondernemingen belegd worden. Zodoende kregen de Nederlandse banken voor de eerste maal de beschikking over aanzienlijke deposito’s (. . .) Bij dit alles kwam de toevoer van geld uit vreemde landen, voornamelijk uit Duitsland. Ondanks hun vurige vaderlandsliefde gaven vele Deutsche

kapitalisten er de voorkeur aan hun kapitaalbezit niet aan de gevolgen van de inflatie bloot te stellen en de oorlogsbelasting te ontlopen'', schreef Henriëtte Roland Holst later.⁹ Dat alles stimuleerde de concentratie van bedrijfsleven en de bankwereld. „Crediet en nog eens crediet is het tovermiddel om die geweldige kapitaalmassa's bijeen te brengen en daarvoor is de hulp van de banken onmisbaar'', signaleerde *De Tribune* in 1917. Werkloosheid in het kleinbedrijf was het gevolg.

De confessioneel-liberale regering onder aanvoering van Cort van der Linden zorgde voor het politieke klimaat waarin de ondernemersbelangen gekoesterd konden worden. De uitvoer van alles wat de Nederlandse bevolking nodig had, werd geen strobreed in de weg gelegd. Op gebrek aan levensmiddelen werd gereageerd met rantsoeneringen. In samenwerking met het NVV deed de regering iets aan de werklozensteun, maar de uitkeringen bleven ver achter bij de enorme prijsstijgingen.

Via het Koninklijk Nationaal Steun Comité werd aan liefdadigheid voor de allerarmsten gedaan. Ook bij dit werk was het NVV betrokken.

De werkelijke nood onder de bevolking werd genegeerd. Wat te denken bijvoorbeeld van de uitspraak van de gehate minister van landbouw, Posthuma, in 1916. „De voordelige voorwaarden waaronder wij onze landbouwprodukten konden afzetten, heeft in brede kring welvaart gebracht, welke weer gunstig heeft gewerkt op de algemene economische toestand, die — hoeveel hij voor sommige personen ook te wensen over mag laten — tot dusver veel beter was dan ook maar iemand aan het begin van de oorlog zou hebben kunnen vermoeden''.

De al genoemde Samenwerkende Arbeiders Verenigingen, vanaf 1916 Revolutionair Socialistische Comités, voerden als enige een consequente, felle oppositie tegen dit beleid. De SDAP liet verstek gaan. Zij sloten zich aan bij de spontane acties tegen de hongeropolitiek. In juli 1917 kwam er in Amsterdam een massale beweging op gang. De kosten van levensonderhoud waren toen met 43 procent gestegen ten opzichte van 1914. Het nog wel beschikbare voedsel was voor arbeidersgezinnen nauwelijks te betalen. Om het te krijgen, moesten de mensen uren in de rij staan. Geen wonder dat het tot rellen kwam. Een week lang verkeerde Amsterdam in staat van beleg. Levensmiddelenpakhuisen werden bewaakt door militairen in oorlogsuitrusting. Voortdurend werden er nieuwe demonstraties en meetings georganiseerd. Door het optreden van het leger vielen er acht doden en meer dan twintig gewonden.

De SDP trachtte deze acties te laten uitlopen op een algemene staking, een strategie waar ze de komende jaren op zou blijven hameren. Dat de

staking slechts ten dele van de grond kwam weet zij aan de SDAP. „Niet ten onrechte”, schreef Vliegen, SDAP-Eerste Kamerlid en een tijdlang partijvoorzitter, „de sociaal-democraten vervulden de rol van remmen”. „De staking is wel opgehouden, maar reeds doemt de vraag op, wanneer begint ze weer?”, aldus Wijnkoop.¹⁰

In oktober 1917 bedroeg het aardappelrantsoen in Amsterdam 1 kilo per week voor een heel gezin. Die aardappelen waren vaak totaal bedorven. Een maand later was er geen vet meer te krijgen. De in het vooruitzicht gestelde peulvruchten bleven uit. De toegezegde verhoging van de steun eveneens. Margarine was er niet en boter onbetaalbaar, net als brandstof. De kachels werden gevuld met natte, stijf in elkaar geperste ballen krantenpapier. De belastingen voor rijk en gemeente werden alsmaar hoger, terwijl de „O.W.-ers” buiten schot bleven. De woningnood was een ellende op zich. Mensen zochten huisvesting in ondergelopen kelders, lekke schuiten. Kleine woningen werden soms door drie gezinnen gedeeld. Voor de daklozen bleef er soms niets anders over dan in een arrestantencel te overnachten, niet met één persoon tegelijk, maar met zes of zeven mensen. De tuberculose nam onder deze omstandigheden weer schrikbarend toe.

De hele winter door werd er, dan weer in de ene plaats dan weer in de andere, gestreden. Zestig vrouwen in Alkmaar legden hun nood voor aan de burgemeester, terwijl één van zijn wethouders een levendig handeltje op de zwarte markt had. In Utrecht vonden grote demonstraties tegen de gasprijsverhoging plaats. In Amsterdam gooiden vrouwen de aangevoerde oneetbare aardappelpulp in de gracht. Overal werd op een andere manier uiting gegeven aan de wanhoop en woede.

In het voorjaar van 1918 kwam het tot meer gerichte acties. Naar aanleiding van een vermindering van het broodrantsoen propageerden de Revolutionair Socialistische Comités opnieuw de algemene staking. In Amsterdam, Groningen, Leiden, Den Haag en Rotterdam duurde de staking één dag. Utrecht en Haarlem boden het toneel van grote demonstratieve optochten. Opnieuw was gebleken dat de NVV-arbeiders moeilijk mee te krijgen waren. Voor het eerst echter werd in het NVV overwogen tot hardere acties over te gaan, eventueel in samenwerking met het NAS. Dat was tot dan toe volstrekt onmogelijk geweest. Een koersverandering van de SDAP zal daaraan niet vreemd zijn geweest. Ook zij besloot ten lange leste dat het tijd werd om wat te doen. De beweging was te groot geworden en de parlementsverkiezingen van juli 1918 naderden. Samen organiseerden SDAP en NVV een grote demonstratie tegen het beleid van Posthuma. De samenwerking met het NAS werd toch maar op de lange baan geschoven.

De massale strijd in 1918

Dat het verzet van de arbeidersklasse zich niet voltrok volgens het model dat sommigen in de SPD voor ogen stond, werd soms aanleiding tot misplaatste kritiek op de arbeidersklasse. Na de niet uit de verf gekomen algemene staking van februari schreef *De Tribune*: „De grote massa der Amsterdamse arbeiders is 4 februari te laf geweest om te staken (. . .) voor eigen levensbelang, voor vrouw en kind. Thans betaalt het zijn gebrek aan moed met een nieuwe ontbering”.

Naar aanleiding van de slechter wordende voedselsituatie vroeg Van Ravesteyn zich moedeloos af (*Tribune* 2.4.18): „De Nederlandse arbeiders gaan thans een periode tegemoet van de diepste ellende. Zullen zij eindelijk inzien, dat het nog altijd in hun macht is, aan de ellende een einde te maken?”.

Maar er kwam een enorm verzet los, dat in zijn omvang, geografische spreiding, en duur de acties van juli 1917 verre overtoef. De periode van april 1918 tot september 1918 was er een van felle strijd om het recht op een beetje bestaan. Het hoogtepunt vormde de maand april, daarna werd de strijd geleidelijk minder, met nu en dan een tussentijdse opleving. Amsterdam vooral, Rotterdam en Den Haag kenden de meest massale strijd, maar deze zomer werden in minstens 50 plaatsen (waaronder alle grotere steden) enkele tot voortdurende acties georganiseerd. Tienduizenden waren daarin op de been gekomen.

Vaak was de strijd georganiseerd door SDP-afdelingen of plaatselijke revolutionair - socialistische comités en werden er eisen gesteld aan het gemeentebestuur dat meer voedsel verstrekt zou worden. Vanuit de SDP werd geëist, dat de regering in staat van beschuldiging zou worden gesteld voor haar misdadig beleid. Maar in zeer veel gevallen ook waren de acties zeer elementair en ongeorganiseerd. De hongerende mensen namen wat hun niet verschaft werd. Vaak werden broodkarren geplunderd, of werd de broodbezorger gedwongen brood tegen betaling te verstrekken i.p.v. tegen de broodbonnen. Dan weer werden petitieën en demonstraties met eisen aan het adres van de regering georganiseerd. Hier en daar wierpen plaatselijke NVV-vakbondsafdelingen zich in de strijd.

In deze strijd van de zomermaanden van 1918 liepen de arbeidersvrouwen voorop, soms alleen, dan weer deden de mannen mee. Voor *De Tribune* was het aanleiding om hoog op te geven van de strijdbaarheid van deze vrouwen en hen tot voorbeeld voor het manvolk te stellen. De autoriteiten traden met geweld op. Met de blanke sabel werd op de

mensen ingehakt, er werd met scherp geschoten, en er vielen weer enkele doden en vele gewonden. „Allerwegen in het land is het verzet uitgebarsten, het spontane verzet van de vrouwen en de ongeorganiseerden en de bewusten”, aldus *De Tribune* „en allerwegen is het antwoord van de bende die stad en land regeert, van de liberalen, van de christenen en van de sociaal-patriotten (SDAP-ers): lood in plaats van brood”.

Een voorhoede

Half april maakte *De Tribune* de balans op van twee weken hongerstrijd. „Wie kwamen in beweging? Het waren de diepste lagen van arbeidersvolk, het was het ongeschoolde proletariaat, het waren groepen, die voor een deel ook, om in burgerlijke spraak te spreken, leven op de grens van goed en kwaad. Het was het plebs, het veelgesmade, het uitgemergelde, het mishandelde en vertrapte plebs. Maar het zond enkel nog maar zijn voorhoede vooruit: zijn vrouwen en zijn jeugd”. De regering was tot een aantal kleine maatregelen overgegaan, maar het resultaat was verre van voldoende. Nodig was, aldus *De Tribune*, een algemene staking. Dát was in zo'n extreme situatie het strijdmiddel van de arbeidersklasse. Maar ook in deze April-dagen was het gebleven bij enkele stakingen, op de Staatsartillerie-inrichting bij de Hembrug en bij Werkspoor in Amsterdam.

Zowel de SDP als het NAS waren in de oorlogsjaren groter geworden, en hun woord had ook buiten de eigen kring meer gezag. Via het NAS o.a. bereikte de propaganda van de SDP veel meer mensen dan voor de oorlog. Ledental en abonneebestand waren gegroeid, en *De Tribune* was van een weekblad een dagblad geworden. Maar relatief gezien bleven het kleine groepen, voor de acties die nu aan de orde waren was de medewerking zo niet van de NVV-leiding, dan toch van de NVV-arbeiders nodig en daar ontbrak het aan. Pas dan zou de beweging van spontaan en uitermate kwetsbaar verzet op een hoger plan kunnen komen.

De genadeloze kritiek op NVV en SDAP schrikte de NVV-arbeiders af om met de revolutionairen mee te gaan. „De SDAP speelt mee, deze regeringspartij van sociaal-patriotten, die vier jaar lang de regering heeft gesteund.(...) Zij wil de revolutie keren en de bourgeoisie, de gansche bende van uithongeraars en volksbloedzuigers handhaven om met haar de baantjes te kunnen delen”. Ook wijzigingen in het beleid van de SDAP-leiding ten goede, konden in de ogen van de SDP geen genade

meer vinden. Toen Troelstra, teleurgesteld door „de mislukking van Stockholm” en onder de indruk van de Sowjet-vredespolitiek, terugkwam op zijn standpunt over de mobilisatie en de landsverdediging werd de SDAP-arbeiders door *De Tribune* toegeroepen: „Komt schapen, juicht u maar weer te barsten, als zo'n femelaar u staat te verlakken.” Daarin voerde de SDP bepaald geen wijze politiek. Maar we kunnen haar wel nageven dat zij als enige organisatie een politiek perspectief probeerde te geven aan het verzet van de allerarmsten en hen niet voor „misdadigers” en „schuim der natie” uitschold, zoals de SDAP. De SDP gaf verbanden aan, waar ook het NAS het zijne van opstak: Verzet tegen de voedselpolitiek betekende ook verzet tegen de pro-Duitse houding van de regering, tegen de „militarisering” in Nederland zelf, en tegen de toenemende politieke repressie. En die nam inderdaad toe. Louis de Visser werd gearresteerd, omdat hij de ambtenaren tot staken trachtte te bewegen, Bart de Ligt van de Christen-Socialisten kwam gevangen te zitten, omdat hij propaganda maakte voor dienstweigering. Veel leiders van het Revolutionair Socialistisch Comité kregen een proces aan hun broek voor opruiing. Het werd Wijnkoop verboden om in Gelderland en Overijssel te spreken, waarheen veel soldaten gemobiliseerd waren. De politie infiltreerde in de SDP op grote schaal, en verspreidde lijsten van zogenaamde wapenaankopen en van namen van agenten die de SDP om zeep zou willen helpen. De Duitse vluchteling Carl Minster, redakteur van „Der Kampf”, werd door spionnen over de Duitse grens gelokt en in Duitsland gevangen gezet, zonder een woord van protest van de Nederlandse regering.

Ook de „militarisering” was een reëel gevaar. Honderdduizenden waren gemobiliseerd en het leger werd niet alleen voor de grensbewaking gebruikt. Soldaten hielden in juli 1917 Amsterdam bezet, soldaten werden ingezet tijdens de staking op de Hembrug, in april 1918. Op de achtergrond van dit alles doemde dreigend het wetsontwerp voor de Algemene Burgerlijke Dienstplicht op. Dat ontwerp beoogde het mogelijk te maken dat alle weerbare mannen ten allen tijde konden worden opgeroepen, ook voor burgerdiensten, „om als stakingsbrekers te dienen”, concludeerde *De Tribune*.

Het Revolutionair Socialistische Comité organiseerde acties op al deze punten, grote protestcongressen werden begin 1918 georganiseerd, maar toen het hongeroproer in volle hevigheid losbarstte raakte de „militarisering” wat op de achtergrond. Het wetsontwerp-burgerlijke dienstplicht verdween later onder tafel.

De verkiezingen in 1918

In juli 1918 vonden de eerste verkiezingen met algemeen kiesrecht plaats. Dat wil zeggen, mannenkiesrecht, want vrouwen konden wel verkozen worden, maar mochten zelf niet stemmen. Per streek nam het aantal kiezers in verschillende mate toe. In het noorden van het land was negentig procent van de mannen al stemgerechtigd, in zuidelijke streken had soms de helft van de mannen nog niet eerder gestemd. Daar zou de Rooms Katholieke Staatspartij nog van profiteren.

De SDP was voor de verkiezingen een lijstverbinding aangegaan met de Bond van Christen-Socialisten en de Socialistische Partij, een nieuwe partij van mensen uit syndicalistische kring. Het program van de SDP lag voor het grootste deel in het verlengde van de strijd van het moment. Geëist werd demobilisatie en volksbewapening, de achturedag, een deugdelijk stelsel van sociale verzekering, annulering van de staatschuld en een sterk progressieve belasting (de armen hadden de lasten van de oorlogstijd gedragen, niet de O.W.-ers). Voorts een uitvoerverbod van levensmiddelen, inventarisatie en inbeslagneming van de voedselvoorraden en distributie ervan door de klasse-organisaties van het proletariaat. Ook de eis „Indië, los van Holland” werd opgenomen. Daarnaast werden er ook lange termijn-eisen naar voren gebracht: afschaffing van de monarchie, nationalisatie van grote bedrijven. Begrijpelijk is de verstrengeling van lange-termijn- en concrete eisen wel. Een grote omwenteling in Duitsland en daarmee misschien ook wel in Nederland leek tot de mogelijkheden te behoren, de partij achtte de tijd rijp voor vergaande eisen.

In en buiten de SDP werd een felle discussie gevoerd over de vraag of met deelname aan de verkiezingen en eventueel het parlementaire werk de SDP niet dezelfde weg zou opgaan als de SDAP. Deelname aan het parlement, zo werd de kiezers verzekerd, zou geen afbreuk doen aan het revolutionair karakter van de SDP. Het parlementaire werk diende slechts om in breder kring gehoord te worden en om middenin het centrum van de staatsmacht te verkeren op het moment dat de revolutie uitbrak. „De SDP bevat de kern van het Bolsjewisme in West-Europa. De SDP, wiers bestaan en ontstaan is de historie van de strijd tegen de verwatering (der sociaal-democratie- schr.) zal deze historie nimmer verloochenen. De SDP zal onverzwakt voortgaan om de onverzoenlijke klassenstrijd te voeren. Niets evewel, niets zal het revolutionaire woord in het parlement tot stand brengen, als niet in de massa een nieuwe

geest van verzet oplaait.(...) Thans is het woord aan de arbeiders'', aldus *De Tribune*.

De verkiezingsuitslag was onverwacht gunstig. „Wijnkoop maakt oorlogswinst'' was al eerder zorgelijk door een minister geconstateerd. Er kwamen twee SDP-ers in het parlement, Wijnkoop en van Ravesteyn, het duo. Voor de Christen-Socialisten trad Kruyt op en Kolthek nam zitting voor de SP. Deze drie groeperingen probeerden zoveel mogelijk eensgezind, als één fractie op te treden.

Met verve bracht de nieuwe fractie onmiddellijk de eis naar voren dat de demissionaire regering in staat van beschuldiging zou worden gesteld. „Men kan niet ongestraft, vijf jaar lang, misdaad op misdaad stapelen, en als een dief in de nacht er van door gaan.'' Het kwam er natuurlijk niet van, en de nieuwe regering was geen haar beter dan de vorige. Maar zij zou nog meer door onrust in eigen land en revolutie vlak over de grens in het nauw gebracht worden. „Wij gaan in Europa den felsten klassenstrijd tegemoet'' sprak Wijnkoop tijdens een redevoering vlak na de verkiezingen, „die langzamerhand zal worden een burgeroorlog en dit zal niet zijn de schuld van de arbeiders.'' Voor de „kern van het Bolsjewisme in West-Europa'' hadden de verkiezingen een groot gebrek aan het licht gebracht, „het ontbreken van voldoende socialistische organisatie in grote delen van ons land'' (17.7.18). Het partijbestuur startte en grootscheepse campagne om leden en lezers te werven. Om het abonneebestand op de *De Tribune* te vergroten, werd een zeer ambitieus plan opgezet. Uitgaande van 54.000 stemmers op de revolutionair-socialistische lijsten, moest de aanhang op 60.000 geschat worden. Als taak werd gesteld daarvan 20.000 tot abonnee te maken, in een tempo van 100 per week. Vooral deze veel te hoog gegrepen taak werd de richtlijn gegeven de hele partij op deze abonneewerving te zetten, Tribunebrigades te vormen, straat- en wijkkolportages te organiseren, de markt niet over te slaan, kleine straatmeetings te houden, huisbezoek op te zetten enz. Onderstreept werd, dat luisteren minstens zo belangrijk was als praten. „Kritiek op de Tribune moet genoteerd worden. Aan de Tribune valt veel te verbeteren''. Voor de campagne doemde een hinderpaal op. Hoe gering in omvang ook de propaganda was geweest in verhouding tot het gewenste, toch had de verkiezingscampagne een verlies opgeleverd. De penningmeester, Jan Ceton, wilde penningen zien, om het tekort van een kleine duizend gulden te dekken.¹¹⁾

Naar November 1918: toenemende spanning

Het zag er voor de arbeiders in Nederland in het najaar van 1918 nog slechter uit dan in voorgaande jaren. De voedselsituatie, het brandstofgebrek en de werkloosheid waren op een absoluut dieptepunt gekomen. De ernst van de situatie, die zich opnieuw uitte in spontane voedselrellen, dwong nu ook de SDAP en het NVV tot een scherpere opstelling. Eisen van het Revolutionair Socialistisch Comité, zoals het uitvoerverbod, werden door de sociaal-democraten overgenomen. Wanneer hun eisen niet snel gehoor vonden, zouden landelijke betogingen en proteststakingen volgen, liet de leiding weten.

De bedoeling was niet om de bevolking aan te sporen tot meer georganiseerd verzet, dat geven Troelstra en Vliegen later beiden toe, maar om het revolutionaire stoom „uit te laten blazen”, om uiteindelijk nog zoveel mogelijk de rust en orde te handhaven. Een hete herfst werd verwacht, waarvan niemand de uitkomst durfde te voorspellen. Die verwachting — voor sommigen een angst, voor anderen een hoop — leefde bij revolutionairen en sociaal-democraten, bij de confessionele arbeidersorganisaties in regeringskringen en bij de bourgeoisie. Niet alleen de Nederlandse toestand gaf hiervoor aanleiding, vooral de ontwikkelingen in Midden- en Oost-Europa wekten dit alles op.

De oorlog had nieuw voedsel gegeven aan de strijd voor zelfbeschikking van de Slavische volken in het Habsburgse Rijk, dat in de loop van de oorlog op instorten kwam te staan. Ook in Azië en Indonesië was zo'n beweging op gang gekomen. Deze strijd voor zelfbeschikking was vaak verbonden met de strijd voor politieke en sociale verandering. In navolging van Rusland werden in Midden- en Oost-Europa arbeiders- en soldaten-raden opgericht, de democratische machtsvorming aan de basis. Ook Nederland kende, op beperkte schaal, het verschijnsel soldatenraden.

Het Duitse front in Frankrijk wankelde, en daarmee het keizerlijk machtsapparaat. Onder druk van links, maar ook van rechts werden er socialisten in de regering van Max von Baden opgenomen. Rechts hoopte hiermee de socialisten met de smadelijke nederlaag tegen de Entente op te zadelen. Er werd op grote schaal gedemonstreerd en gestaakt in Duitsland, voor vrede en voedsel.

Ook de SDP werd meegesleept door de buitenlandse gebeurtenissen, ondanks het feit dat zij beter dan wie ook wist en duidelijk had geanalyseerd dat in Nederland de tijd niet rijp was voor een sociale revolutie. Over het beperkte karakter van de hongerstrijd medio 1918 bestond

geen onduidelijkheid in de kolommen van *De Tribune*. „Dit is de eerste knauw aan de wettelijkheid, aan de orde, aan het kapitalisme zelf. In dat licht bezien kan het spontane massa-verzet een nieuwe periode van klassenstrijd inluiden.” Voor de SDP lag er de taak althans te pogen leiding daaraan te geven. Het was nodig om de acties te richten op realisatie van de eis van inventarisatie en distributie van de voedselvoorraden bij particulieren en hamsteraars, onder verantwoordelijkheid van de „klasse-organisaties van het proletariaat”. Van revolutionaire mogelijkheden was nog geen sprake. Op een congres van het Revolutionair-Socialistisch Comité op 20 oktober stond de vraag centraal „of er eindelijk revolutionair verzet en strijd kwam, ja of neen?”. 35000 mensen waren bijeen om de eisen rond de voedselvoorziening, de werkloosheid en de eis van demobilisatie kracht bij te zetten.

De Harskamp

In oktober werden, gezien de oorlogsdreiging aan de Nederlandse zuidgrens, de verloven in het leger ingetrokken. Op 25 oktober muitten de soldaten in de Harskampkazerne. In de dagen daarop werd ook in andere garnizoensplaatsen gedemonstreerd, barakken vlogen in brand en officieren werden weggestuurd. Het doelwit waren de beroerde leefomstandigheden in het leger, zoals het slechte voedsel. De eis was: „Wij willen naar huis, demobilisatie”.

De SDP wees erop, dat deze opstanden op zich nog niets zeiden over het revolutionaire inzicht van de soldaten. „Het is een symptoom van hetgeen leeft in 't volk. Ons volk moet niets hebben van de poppenkasterij van het militarisme. Wij betreuren 't uitbreken van deze uitbarstingen niet, integendeel ons doet het alleen maar leed dat dit verzet nog niet georganiseerd was en dat daarom de vruchten nog niet geplukt kunnen worden die we van een bewust revolutionair verzet wel zouden kunnen plukken.” De oproeren bleven niet zonder gevolg. De Nederlandse opperbevelhebber, Generaal Snijders, verantwoordelijk voor het intrekken van de verloven, werd ontslagen. (Het ontslag werd door Koningin Wilhelmina nog een tijd tegengehouden.) De verloven werden weer toegestaan, de militaire voorraden werden ter beschikking van de bevolking gesteld en het broodrantsoen werd verhoogd.

De SDP maakte een reële analyse van de gebeurtenissen, maar opnieuw had de hoop op revolutie en de angst van de „bibber-bourgeoisie” nieuw voedsel gekregen.

De Novemberdagen

Op 3 november kwamen de matrozen in Kiel in Duitsland in opstand. Er werden soldatenraden gevormd en de dokwerkers kozen hun arbeidersraden. Deze beweging plantte zich over heel Duitsland voort tot in München, middenin het conservatieve Beieren. Geëist werden de onmiddellijke vrede en het aftreden van de keizerlijke regering. Het verzet werd geleid door de sociaal-democraten, de SPD, of door de onafhankelijke socialisten (de USPD), met Spartacusbond als linkervleugel. De verdeeldheid binnen links trad bij de vorming van de raden aan het daglicht. De SPD was er niet tegen om samen te werken met de „deskundige” militair-keizerlijke ambtenarij, de onafhankelijken wilden dat de macht volledig aan de raden werd getrokken.

De positie van de Keizer werd onhoudbaar en op 9 november vluchtte Wilhelm II naar ons land. De sociaal-democraat Scheidemann riep de Republiek, en Liebknecht van de onafhankelijken „de vrije, socialistische republiek” uit. Zou het in Duitsland zo gaan als in Rusland, of zouden de sociaal-democraten het tij weten te keren?

Ook in Nederland raakten de gemoederen verhit, in de eerste plaats bij de bourgeoisie. De revolutie zou toch bij Zevenaar niet stilhouden, dacht men. Had Wijnkoop niet een aantal maanden geleden verklaard dat in Nederland de revolutie (pas) zou uitbreken „als Kaiser Wilhelm II meneer Hohenzollern wordt”? Op 11 november gaf het partijbestuur van de SDP een manifest uit: „Thans is het aan ons, in het Westen van Europa (...) de golf van de bevrijding der menscheid verder te dragen. De tijden zijn nu rijp om de „orde” van het kapitalisme te vernietigen en de macht te veroveren voor de klasse van den arbeid. De tijd van het privaatbezit, dat de arbeid uitbuit, nadert zijn einde. Schept een nieuwe orde, op grond van de gelijkberechtigtheid van man en vrouw. Brengt de produktiemiddelen, de fabrieken en werkplaatsen, de grond en de grondstoffen, de verkeersmiddelen en de werktuigen, de machines en de voorraden, aan de klasse van den arbeid”. Het Partijbestuur riep op om arbeiders- en soldatenraden te vormen. „Allerwegen” diende „het sociaal-patriottisme, zoals dat in Duitsland en elders de leiding neemt” bestreden te worden.

Voor de avond van 11 november was door het Revolutionair Socialistisch Comité een manifestatie georganiseerd in Amsterdam. De avond stond geheel in het teken van de „revolutionaire vloedgolf”. Wijnkoop vroeg de aanwezigen: „Voelt gij niet den lust opkomen morgen aan den dag te Amsterdam hetzelfde te doen wat nu in Deutschland

geschiedt?’’ Op de bijeenkomst werden eisen opgesteld die zeer ver gingen, zoals de afschaffing van het kapitalisme en haar staatsinstellingen.

Het NVV en de SDAP hielden een manifestatie op 11 november in Rotterdam. Daarvoor was ook een program van eisen vastgesteld. Deze eisen hadden vooral betrekking op de nood die tengevolge van de oorlog in Nederland was ontstaan. De achturedag en de sociale verzekering, de klassieke eisen van de arbeidersbeweging, ontbraken niet. Op een aantal punten ging de SDAP verder; geëist werd socialisatie van alle bedrijven die daarvoor in aanmerking komen.

De „linkervleugel’’ van de SDAP waartoe Troelstra toen behoorde had verder willen gaan en voor de vorming van raden willen pleiten, maar dan wel alleen „als de bourgeoisie geen tijd vindt om tot stand te brengen wat nodig is (...)’’. Hij had echter beloofd zich in te houden. Tegen deze afspraak in en tot grote verbijstering van zijn mede-bestuurders van de SDAP en het NVV liet hij zich meeslepen door de stemming op de manifestatie en riep zijn toehoorders toe: „Verzuimt het oogenblik niet, grijpt de macht die u in de schoot wordt geworpen, en doet, wat gij moet, en kunt doen.’’ Met andere woorden, Troelstra achtte de tijd gekomen voor een machtsovername. Maar hij stelde er nadrukkelijk bij, dat het een revolutie „zonder anarchie’’ moest zijn. Voorkomen moest worden, dat „de Bolsjewieken in ons land’’ het voor het zeggen zouden krijgen. „Wij zijn geen onbesuisde geweldsmensen, maar bezadigd, doch doortastend.’’ Hij propageerde de instelling van raden, maar met het bovengenoemde voorbehoud. Op dezelfde wijze kondigde hij daags daarna in de Tweede Kamer de „staatsgreep’’ af.¹²⁾

Zijn rede van een avond tevoren werd in grote oplage in Rotterdam verspreid. De telefoons in de burelen van de SDAP en het NVV stonden roodgloeiend; de leden wilden weten wat er van hen verwacht werd. Het antwoord was dat het congres van 16 en 17 november rustig moest worden afgewacht. Daar zou het eisenprogramma behandeld worden. Binnen de leiding was heftige discussie over Troelstra’s eigenzinnig optreden. Velen waren tegen dit soort onwettige acties, anderen achtten de tijd niet rijp. Het NVV, bij monde van Oudegeest, liet weten niet mee te zullen werken aan een revolutieopgave.

De SDP was van mening dat, nu er van revolutionaire stemming sprake was, het beter was om de mensen georganiseerd en massaal op straat te brengen, dan ze tot rust te manen. Op 13 november was er een meeting van het Revolutionair Socialistisch Comité. Duizenden en duizenden mensen kwamen bij elkaar in de Diamantbeurs in Amsterdam. Louis de Visser, voorzitter van het comité, riep op tot een algemene

staking en de vorming van een „arbeiderscommune” in Amsterdam. De demonstratie, die op de meeting volgde, liep langs een kazerne in de Sarphatistraat. De politie vond dit gevaarlijk genoeg om zonder waarschuwing met scherp op de menigte te schieten. Er vielen vier doden en vele gewonden. Op de vraag van Wijnkoop wat het antwoord hierop moest zijn „dreunde een gehuil van staken, staken, door de lucht”. Afgesproken werd de volgende dag in groten getale op het Damrak bijeen te komen om zo mogelijk de staking te proclameren. „In den valen Novembermorgen kwamen nog geen honderd mensen op het appèl... De revolutie was een strovuur gebleken,” schreef Henriëtte Roland Holst later.¹³⁾ Van Ravesteyn besprak de bloedige gebeurtenissen in Amsterdam een paar dagen daarna in de Kamer. „De heersende klasse reageert panisch (...), op een zogenaamd gevaar. Ach, meneer de voorzitter, nu hier voorhands nog slechts het woord (het woord van Troelstra), niet meer dan het woord Revolutie is gesproken en er van daden in de richting van Revolutie nog zelfs geen sprake is geweest.”

Een delegatie van het Revolutionair Socialistisch Comité wilde na afloop van deze demonstratie op 13 november met het NVV en de SDAP overleggen over gemeenschappelijke actie. De sociaal-democratische organisaties wilden daar niet van weten, de bedoeling was „die van Wijnkoop” de wind uit de zeilen te nemen, niet om ze mee te laten praten. Bovendien wilden ze geen concessies doen aan de door hen opgestelde eisen. De sociaal-democraten lieten het bij het stellen van hun eisen program, en het critiseren van Troelstra. Voorzover er sprake was van een revolutionaire stemming, was hun optreden erop gericht die in te dammen. De SDP probeerde haar verder te ontwikkelen.

Tegenacties

Het uitbreken van de revolutie in Duitsland was voor de Nederlandse bourgeoisie reden om hun aandelen bij pakken tegelijk op de markt te gooien om ze te gelde te maken. De koersdalingen waren aanzienlijk. „Aan niets kan men de stemming van de bourgeoisie zoo goed meten als aan de koerslijst van de beurs (...) Hoe hardleersch de bourgeoisie ook is, en hoe grenzenloos haar vertrouwen op den eeuwigen duur van hare heerschappij altijd moge geweest zijn, thans twijfelt zij!” aldus *De Tribune*.

De angst van de bourgeoisie om te verliezen was groter dan de wil van de arbeidersklasse om haar te laten verliezen. De heersende klasse rea-

geerde eerder dan de arbeidersorganisaties maar wel op een verschillende manier. De voorzitter van de werkgeversbond „Scheepvaartvereniging-Zuid” in Rotterdam, Nijgh, besloot op 9 november — nog voor het hoge woord van Troelstra gesproken was — dat hij van twee kwaden maar het beste moest kiezen nu het vast stond dat de revolutie bij Zevenaar geen halt zou houden. Hij riep enkele vooraanstaande sociaal-democraten uit Rotterdam bij zich en bood een snelle verbetering van de arbeidsvoorwaarden in de havens aan. De sociaal-democraten dienden er dan voor te zorgen dat het bedrijf kon doorgaan. Op dezelfde dag ontving burgemeester Zimmerman van Rotterdam dezelfde vooraanstaande SDAP-ers en vroeg hen om bij de komende revolutie zoveel mogelijk de rust en orde te handhaven. Deze toezeggingen waren voor Troelstra de aanleiding om te denken, dat een machtsovername nu wel mogelijk zou zijn.

Anderen gaven zich minder gauw gewonnen. De katholieke arbeidersorganisaties riepen comités in het leven om regering en koningshuis te beschermen. Een aantal mensen uit A.R.-kringen, met nauwe banden met de Bataafsche Petroleum Maatschappij o.a. (Gerretson, Colijn) werkten koortsachtig achter de schermen om een tegenbeweging tegen „de rooien” van de grond te krijgen. Zij maanden de regering tot kalmte — sommige ministers reageerden namelijk panisch op Troelstra’s verklaring — en tot verscherpt militair optreden.

De regering wilde door concessies te doen ‘de zaak weer in de hand krijgen’. De achturedag werd in het vooruitzicht gesteld, een verbetering van de sociale wetgeving, het vrouwenkiesrecht; een reeks van verbeteringen in de levensmiddelenvoorziening en werk voor gedemobiliseerden bleken ineens wel tot de mogelijkheden te behoren. Mits, dat werd er duidelijk bij gezegd, het wettig gezag niet werd aangetast. Minister-President Ruys de Beerenbrouck „verduidelijkte” het standpunt van de regering in de Kamer als volgt: „Ordeverstoringen zou op dit oogenblik de onderhandelingen in gevaar brengen (over verbeteringen voor de arbeiders), het bedrijfsleven ontredderen en hongersnood veroorzaken. Volk en regeering samen, rustig voorwaarts gaande, kunnen dit gevaar ontgaan en bewerken, dat tot den normalen toestand en tot orde wordt teruggekeerd”. Alle concessies van de regering leken opeens niet afgedwongen, nee, ze waren puur uit eigen beweging gedaan, want „voor de eischen van den nieuwen tijd mag niemand ongevoelig zijn”.¹⁴ De regeringsproclamatie werd onder de bevolking verspreid. De steun aan regering en koningshuis was overweldigend. Koningin Wilhelmina werd op 18 november, op het Malieveld in Den Haag door ontelbare mensen toegejuicht.

De concessies van de regering waren voor de sociaal-democratische organisaties reden om te denken dat de halve buit al binnen was.

Hun eisen lagen op tafel, nu moest eerst het congres afgewacht worden. Op 13 november verklaarde Troelstra, uitgeoeterd door de andere SDAP- en NVV-leiders, dat hij zich vergist had in de machtsverhoudingen en het allemaal niet zo had bedoeld. Na een paar dagen was het duidelijk dat de revolutie bij Zevenaar halt had gehouden, van acties was nergens sprake.¹⁵

De SDP, die vanaf 9 november dacht, dat de tijden hier in Nederland ook rijp waren voor een socialistische revolutie, stond na de gebeurtenissen van de 13-de weer met de beide benen op de grond. De twijfelachtige houding van "komt er wel of geen revolutie" werd vervangen door een politiek, gericht op het organiseren van de massa door middel van de vorming van raden.

Landstorm

Toch was het „uitdoven van het strovuur" het startsein voor scherpe tegenacties. De steden Rotterdam, Amsterdam en Den Haag werden militair versterkt. Op aandringen van mensen rond Colijn werd de paramilitaire organisatie, de Vrijwillige Landstorm, gemobiliseerd. Het leger werd namelijk „als geheel" niet betrouwbaar geacht. Deze Vrijwillige Landstorm moest regeringsgebouwen, spoorwegstations, PTT-gebouwen en banken beschermen. Verder spoorde de regering de gemeentebesturen aan om vrijwillige Burgerwachten in het leven te roepen. De wervingskracht van die Burgerwachten was enorm. „Het aantal 'goedgezinden', die 'Beurs, Bank en Brandkast' beschermen, is bij benadering niet te schatten", schreef *De Tribune*. Deftige heren van de beurs, jongens van voetbalclubs (die toen nog „chique" waren), O.W.-ers, middenstanders, boeren en tuinders, predikanten en vele anderen: zij vormden allen een „lijfwachter om het kapitaal". De „witte terreur" adverteerde in de kranten met een oproep om „pal te staan voor wettige hervormingen, voor orde en vrede, voor de eendracht der Natie; om te handhaven de vrijheden des Volks". Vrijheden, die door „een revolutionaire minderheid", onder het „valsche mom van democratie" de grond ingetrapt zouden worden.

Waarom werd er nu verscherpt opgetreden, zo vroeg de SDP zich af. Het was toch achteraf allemaal niet zo „ernstig" gebleken. Voor de SDAP en het NVV hoefde men niet bang te zijn, en de eisen die uit die kring gesteld waren zouden volgens de SDP zonder veel moeite door de

regering kunnen worden ingewilligd. „Wat zij (de regering) vreest is de beweging der massa's. Wat zij vreest is, dat Mr. Troelstra's aangekondigde arbeiders- en soldatenraden zich tot iets anders zouden ontwikkelen, dan zij, (. . .), volgens de bedoeling van de leiding van Arbeiderspartij en NVV bestemd zijn te worden, namelijk tot de proletarische revolutie (. . .). Vandaar ook het hysterisch geschreeuw over de democratie, die thans in gevaar zou verkeerem'.

De aandacht van de heersende klasse was na enkele dagen niet meer gericht op Troelstra en de zijnen, maar op „die van Wijnkoop'’. Een afdeling van de Bond van Vrije Liberalen had de angst voor revolutie zo te pakken, dat zij er op aandrang om Wijnkoop als staatsgevaarlijk persoon over de grens te zetten. De liberaal Treub verklaarde in de Kamer dat „wie hier op de revolutie aansturen, (. . .) op de hartstochten der revolutionairen tegenover 't kapitalisme (moeten) speculeren. Daarom zal de heer Troelstra nooit kunnen voorkomen, dat de leiding, vóór hij halverwege is, aan Wijnkoop moet worden overgegeven'’.¹⁶

De heersende klasse in Nederland was bang dat hier zou gebeuren wat in Rusland gebeurd was en zich in Duitsland leek te voltrekken: een machtsverschuiving van gematigde sociaal-democraten (in Rusland de Mensjewiki, in Duitsland de regeringspartij SPD van Ebert en Scheidemann), op hun beurt naar de „Bolsjewisten'’. De SDAP en het NVV vreesden exact hetzelfde. De reformisten daarin hielden het voorlopig liever op een aantal sociale veranderingen binnen de bestaande maatschappelijke constellatie. Zij moesten niets hebben van Troelstra's „machtsovername'’ en raden. Troelstra zelf was naar de mening van de SDP geen haar beter. De raden, die hij gepropageerd had, zouden gevormd moeten worden door de centralen van de (sociaal-democratische) arbeidersorganisaties en niet door de arbeiders en soldaten zelf. Hij wilde de macht aan zijn partij en niet aan democratisch gekozen raden. „De man, die zich zoo lang aan de wettelijkheid, den parlementairen weg, heeft gehouden, dat hij en de zijnen er om zoo te zeggen in zijn weggezonden, vond eensklaps in het geen er over onze grenzen gebeurde, den moed om terug te keeren tot . . . de Revolutie, die hij zoo vaak en zoo lang had afgezworen. Maar, zonderling schouwspel, een revolutie om het land te behoeden voor het werkelijke, de echte revolutie, de Proletarische'’. De bourgeoisie doorzag dit „dubbelhartig en dubbel-slachtig gedoe'’ maar al te goed, stelde *De Tribune*, en zag ook in dat Troelstra, de revolutie eenmaal in gang zijnde, haar niet in toom zou kunnen houden, „overstelt'’ door „krachten, die hij niet heeft geschapen, die hij heeft tegengewerkt zelfs, doch die nu over z'n hoofd dreigen heen te slaan'’.

Naamsverandering

Het weekeinde van 16 en 17 november 1918 was het de „activisten” van diverse pluimage niet vergund uit te rusten van de vermoeienissen van de roerige novemberweek. De SDP, het Revolutionair Socialistisch Comité, de combinatie SDAP/NVV en de Bond van Christen Socialisten hielden elk een congres om hun politieke lijn vast te stellen. Ook de confessionele arbeidersorganisaties waren in vergadering bijeen. Deze congressen en bijeenkomsten stonden in het teken van de gebeurtenissen van de voorafgaande week. Van een revolutie in Nederland was geen sprake geweest. Dit betekende niet, dat de tijden van daarvoor weer terugkeerden. Er moest rekening gehouden worden met een verheviging van de klassenstrijd, en ieder deed dat op zijn eigen wijze. In de SDAP startte de discussie over de vraag of revolutie überhaupt wel geoorloofd was. De SDP ging met frisse moed verder op de ingeslagen weg.

De houding van de sociaal-democratie ten tijde van de oorlog was door de SDP scherp gekritiseerd. Op grond hiervan én in navolging van enkele andere partijen in Europa, werd op het Negende Jaarcongres, gehouden in de Graanbeurs te Leiden, de Sociaal Democratische Partij omgedoopt tot Communistische Partij in Nederland.

Louis de Visser motiveerde namens het partijbestuur deze verandering met de volgende woorden: „Men schaamt zich tegenwoordig, als men sociaal-democraat genoemd wordt. Het is geen eere naam meer, maar een aanduiding dat men renegaat is. Daarom zeggen wij: weg met dien naam. Wij moeten worden de communisten. De Sowjets in Rusland hebben ons reeds het voorbeeld gegeven door zich de Communisten in Rusland te noemen. In Duitschland noemen communistische groepen zich de Communistische Partij van Duitschland”. Voor de aanwezigen stond het niet ter discussie, dat „degenen”, die de oude theorie, het oude gevoelen en denken van het wetenschappelijk Communisme willen voortzetten, zich weer communistisch gaan noemen”.¹⁷

Op het congres was besloten om de naamsverandering aan de bevolking bekend te maken via een groot manifest, waarop de Tweede Kamerrede van Wijnkoop van 13 november stond afgedrukt.

Met de naam CPN was te kennen gegeven, dat deze partij zich wilde aansluiten bij de in voorbereiding zijnde Derde Internationale. Deze Communistische Internationale (Comintern) werd in maart 1919 opgericht. In april 1919 sloot de CPN zich daarbij aan.

Bronnen:

- De Tribune*, revolutionair - socialistisch dagblad, oktober 1917 - mei 1919.
Archief Van Ravesteyn, IISG, Amsterdam.
Archief Mannoury, IISG, Amsterdam.
De Nieuwe Tijd, 1917, 1918.
H. Gorter, Het imperialisme, de wereldoorlog en de sociaal-democratie, 1914¹, 1917².
H. Gorter, De buitenlandse politiek der Communistische partij (een laatste woord), z.j.
H. Roland Holst, Het socialistisch proletariaat en de vrede, 1914.
W. van Leuven, Breed marxistisch klasse-inzicht, 1921.
Rosa Luxemburg, De opbouw van de Internationale, benevens: Vooruitzichten en Voor-
slagen, een kritiek op Kautsky, door Mortimer, vertaald uit Die Internationale, door
D.J. Wijnkoop, Amsterdam, 1915.
„Het program van Moskou”, aangenomen op het Congres der Communistische Inter-
nationale, 2 - 6 maart 1919.
„De Tribune”, leidraad en toelichting op de actie van de Tribune. 1918/1919.
D.J. Wijnkoop, De Russische en de Duitse revolutie, z.j.
D.J. Wijnkoop, Wereldbrand, een woord aan de arbeiders, Amsterdam, z.j.
D.J. Wijnkoop, De SDP, haar geschiedenis en haar beginselen, Baarn, 1918.
H. Roland Holst, Kapitaal en Arbeid in Nederland, deel 2, Amsterdam, 1932.
A.J. Koejemans, David Wijnkoop, Amsterdam, 1967.
W. van Ravesteyn, De wording van het communisme in Nederland (1907 - 1925),
Amsterdam, 1948.
H.J. Scheffer, November 1918, Journaal van een revolutie die niet doorging, Amster-
dam, 1968.
Th.H.J. Stoeltinga, Russische Revolutie en vredesverwachtingen in de Nederlandse pers,
maart 1917 - maart 1918. Bussum, 1967.
P.J. Troelstra, Gedenkschriften, Amsterdam, 1927 - 1931.
L. de Visser, Herinneringen uit mijn leven, Amsterdam, 1938.
W.H. Vliegen, Die onze kracht ontwakende deed, Amsterdam, 1938.

Noten:

1. Verslag van het negende jaarkongres der SDP, op 16 en 17 november 1918, Tri-
bune 20.11.1918.
2. W. van Leuven.
3. P.J. Troelstra, deel 3, p. 112.
4. Koejemans, p. 76.
5. Rosa Luxemburg.
6. H. Roland Holst, Kap. en arb., 2, p. 190.
7. idem, pag. 191.
8. Vliegen, p. 313.
9. H. Roland Holst, p. 121.
10. Koejemans, p. 165.
11. Tribune, 17.7.1918, en: „De Tribune”, leidraad enz.
12. Scheffer, p. 99 - 103.
13. H. Roland Holst, idem, p. 222.
14. aldus citeerde de Tribune, 13.11.1918.
15. voor een verslag van de verhouding in de SDAP-top in deze periode, zie Vliegen,
p. 416 - 454.
16. aldus citeerde de Tribune op 14.11.1918.
17. Verslag van het negende jaarkongres der SDP, op 16 en 17 november, Tribune,
20.11.1918.

De Paasconferentie van 1929

In 1930 had een belangrijk congres in de geschiedenis van de Communistische Partij van Nederland plaats, die toen nog CPH genoemd werd. Het congres van 1930 staat bekend als het congres dat een ommekeer in de CPH inluide, die hierdoor tot een actieve partij van de Nederlandse arbeidersklasse kon worden.

Minder bekend is dat er in het jaar daarvoor ook nog twee conferenties van de Nederlandse communisten plaatsvond: één op 9 en 10 november 1929 in de aanloop naar het congres van 1930 en daaraan voorafgaand een conferentie op 30 en 31 maart en 1 april. Op deze Paasconferentie willen we hier wat nader ingaan.

Plaatsbepaling van de Paasconferentie

Wat in de jaren 1929 - 1930 in de partij aan de orde was, en wat zowel het congres van 1930 als tot op zekere hoogte de Paasconferentie van 1929 bepaalde, is wat wel genoemd wordt de 'bolsjewisatie' van de communistische partij: het in de praktijk ten uitvoer brengen van de leninistische partijbeginselen in de organisatie en de politiek van de communistische partij.

Volgens het gangbare verhaal zou het eerst door een ingreep van buitenaf van de zijde van het uitvoerend comité van de Communistische Internationale (het EKKI) zijn geweest dat aan de malaise onder de Nederlandse communisten een eind werd gemaakt. Pas toen door de Comintern werd ingegrepen met een 'open brief' aan de Nederlandse communisten en een artikel van de Tsjechische communist Paul Reimann over de 'vraagstukken der partijdiscussie in de CPH' zou de discussie die tot het partijcongres van 1930 leidde op gang zijn gekomen.

Een dergelijke voorstelling leidt er echter toe, dat men de ontwikkelin-

gen die in ons eigen land aanleiding gaven voor deze verandering als onbelangrijk buiten beschouwing laat.

(A.A. de Jonge komt in *Het communisme in Nederland* dan zo tot de caricaturale voorstelling dat de CPH vanaf 1930 hiermee tot een „Russische” partij is geworden).¹

De Paasconferentie van 1929 laat zien, dat er in de partij zelf op dat moment belangrijke ontwikkelingen zich begonnen af te tekenen.

In een artikel in *De Communist* van april 1929, het maandblad van de CPH, wordt door A. de Vries (pseud. van A.S. de Leeuw) een grote betekenis toegekend aan deze paasconferentie. Hij spreekt zelfs over „een keerpunt”. Hij schrijft: „Onze partij hield van 30 maart tot 1 april haar conferentie — en wij gelooven niet te overdrijven, als wij zeggen, dat de besluiten, die daar door de conferentie en het partijbestuur gezamenlijk uitgewerkt zijn, een keerpunt in de geschiedenis van onze partij zullen en moeten zijn.

Die besluiten beteekenen een bewuste, krachtige en verstrekkende zwenking naar „links” — dat wil zeggen, naar een politiek van groote activiteit, sterker initiatief, en scherpere bestrijding van de reformistische denkbeelden op elk gebied en in elken vorm”.²

In een beschouwing over de paasconferentie in de *Tribune* van 3 april 1929 wordt eveneens over de grote betekenis van de conferentie gesproken: in de eerste plaats door de actie van de partij meer op het ‘nationale’ te concentreren en het verleggen van het accent van de agitatie naar de actie, waarbij de nadruk gelegd wordt op het organiseren van de actie in de bedrijven.³

De CPH in 1929

Wie de toestand in de CPH van die dagen aan de vooravond van de jaren '30 en in het bijzonder op het moment van de paasconferentie van 1929 wil schetsen, vindt een weinig rooskleurig beeld.

Een groot deel van de politieke activiteit gaat op in het bestrijden van de Wijnkoopgroep, die sinds 1925 een eigen partij, de CPH-CC, vormt. Bovendien is er de strijd tegen Sneevliet en de syndicalisten uit het NAS die na hun nederlaag in de partij deze verlaten hebben en een eigen partij, de Revolutionair Socialistische Partij hebben opgericht. De strijd die tegen deze groepen en personen gevoerd wordt onder het motto van het afrekenen met de Trotskisten lijkt soms al het andere te overschaduwen.

De toestand in de partij zelf was al niet veel beter. De jaren tussen 1925 en 1929 gelden als het dieptepunt in de geschiedenis van de CPH. De

partij kampte met een leiding die nauwelijks leiding gaf, van wie de invloedrijkste persoon ene Richard van Riel (zijn werkelijke naam was Manuel) was. Deze was afkomstig uit Hongarije waar hij volgens zijn zeggen een belangrijke rol gespeeld zou hebben in de Hongaarse Radenrepubliek, iets wat nooit door anderen geverifieerd is, kwam via de NAS-federatie Handels- en kantoorbedienden, als eigenaar van een voorschotbankje, in de Nederlandse arbeidersbeweging en niets is er van hem bekend na zijn nederlaag op het congres van 1930.

Later in de twintiger jaren waren wel jonge krachten met een wat andere achtergrond het partijbestuur komen versterken. Maar het beeld bleef hetzelfde: een zwak geleide partij, waarvan naar buiten zeer weinig activiteit uitging en een laag theoretisch niveau. En het enige wat uit de Tribune maar al te duidelijk naar buiten kwam, was de polemiek tussen de CPH en de CPH-CC van Wijnkoop.

In de partijleiding van deze jaren waren verder de belangrijkste figuren Louis de Visser, sinds 1925 voorzitter van de partij en Tweede Kamerlid en A.S. de Leeuw, die advocaat was.

Het gevaarlijkste van deze toestand was wel het isolement van de partij ten opzichte van de Nederlandse arbeidersklasse. Het werk van de partij tot dan toe was meer gericht geweest op agitatie dan op werkelijke activiteit. En dat gold met name voor de loonstrijd waar de partijleiding onder Van Riel zich lange tijd helemaal niet mee wenste bezig te houden. De partij bezat bijna geen uit de arbeiders voortgekomen kaders en leiders, en ook haar aanhang onder de arbeiders, met name uit de moderne vakbeweging, was gering. Lange tijd lag de nadruk op de betrekkingen met het NAS, dat overheerst werd door anarchistische en syndicalistische elementen. Vraagstukken die met de bedrijfsstrijd samenhangen werden door de partij aan het NAS overgelaten. Wat dat betreft was de breuk met het NAS alleen al gunstig, omdat deze de partij dwong zich ook met de strijd in de bedrijven te gaan bezighouden.

Ook internationaal kenmerkte de houding van de CPH zich door een sectarische en afgesloten houding. Enerzijds wordt letterlijk nagezegd wat door de Comintern wordt besloten en afgedrukt, anderzijds blijft dit louter formeel waar in de eigen activiteiten hier nauwelijks iets van is terug te vinden. Een laag ideologisch niveau en een onderontwikkelde partijdiscussie die samen ging met het dulden van een veelheid, met elkaar tegenstrijdige meningen en fractievorming vervolmaken het beeld. Toch is het onjuist om van een volledige stilstand te spreken in de partij. De nederlaag die de verdedigers van het NAS de afgelopen jaren in de partij geleden hadden, getuigt van een ontwikkeling in de CPH die in de paasconferentie van 1929 verder zal doorzetten. Het gaat om een

mengsel van sectarisme en passiviteit waarmee gebroken moest worden voordat van een werkelijk communistische politiek kon worden gesproken.

Aanleiding en redenen

De direkte reden voor de paasconferentie van 1929 was het 6e congres van de Comintern dat van juli tot september 1928 in Moskou plaats had en dat voor de Nederlandse communisten werd bijgewoond door Seegers, De Vries (A.S. de Leeuw) en De Visser. De conferentie had tot doel om de besluiten van het zesde wereldcongres te bespreken en er de conclusies voor ons land uit te trekken. Dat was ook de inhoud van wat er aan materiaal ter voorbereiding van de conferentie kwam en van de belangrijkste referaten, zoals het openingsreferaat van Louis de Visser over de politieke resolutie die ter discussie stond op de conferentie. Ter voorbereiding verscheen nog in de dagen rond de partijconferentie een serie artikelen in de Tribune *Voor de Partijconferentie: de besluiten van het zesde wereldcongres*. (Tribune, 30 maart en 2 april).

De conferentie hing echter ook samen met de toestand die op dat moment in Nederland zelf bestond en met name met de voorbereiding van de verkiezingen voor de Tweede Kamer die op 3 juli 1929 zouden plaatsvinden. Voor de partij was die om twee redenen niet onbelangrijk. De eerste was dat deze een confrontatie betekenden met de andere zich communistisch noemende partij van Wijnkoop en met de RSP van Sneevliet. De tweede was dat bij deze verkiezingen door de CPH het vraagstuk van Indonesië, waar na de opstand van 1926 een gewelddadige onderdrukking van de bevolking plaats vond, centraal werd gesteld, o.a. door de kandidaatstelling van de Indonesiër Darsono op de tweede plaats van de communistische kandidatenlijst.

De analyse van het zesde Cominterncongres

Het zesde Cominterncongres had een uitvoerige analyse van de politieke toestanden in de wereld gegeven.

Deze analyse typeert de internationale politieke situatie van dat moment als de derde periode sinds de eerste wereldoorlog: ná de grote revolutionaire golf direct na de oorlog, na een periode van relatieve stabilisatie van het kapitalisme, is nu een nieuwe periode ingetreden.

Het kapitalistische stelsel heeft zijn macht hersteld in de wereldecono-

mie, de produktiekrachten maken een periode van snelle groei door, nieuwe technologische procedees zijn in gebruik gekomen, nieuwe industrieën opgekomen en dit alles is samengegaan met een grootscheepse centralisatie van produktie en kapitaal. Maar dit brengt geen grotere stabiliteit; nee, een tijdperk van economische wereldcrisis, van verscherpte klassenstrijd en verhoogd oorlogsgevaar staat voor de deur. Op economisch gebied wordt gesproken over de rationalisatie die op grote schaal overal door het kapitalisme wordt doorgevoerd en wordt ervoor gewaarschuwd dat deze niet tot vergrote stabiliteit maar alleen tot overproduktie en werkloosheid zal leiden. Daarvan uitgaand wordt de verwachting uitgesproken van een wereldcrisis (samengaand met een algemene prijsdaling) die zal leiden tot een uiterst verscherpte klassenstrijd.

Er wordt gewezen op de toenemende dreiging van het fascisme en aanvallen van de kant van het kapitaal op de democratie. Het kapitalisme zoekt om zijn wil te kunnen doorzetten (reconstructie en rationalisatie) steun bij het fascisme. Daaruit wordt dan de conclusie getrokken dat men aan de vooravond staat van een nieuwe revolutionaire fase.

Internationaal wordt de toestand gekenmerkt door dreigend oorlogsgevaar. De tegenstellingen tussen de imperialisten lopen steeds hoger op, de kapitalisten verkeren in de zwaarste onderlinge concurrentiestrijd. Dat houdt het gevaar in van een oorlog tussen de imperialistische staten onderling. Er wordt een analyse gegeven van de bestaande tegenstellingen tussen de belangrijkste imperialistische machten. Er wordt gewaarschuwd voor het steeds agressiever optredende Duitsland. Als spil van de imperialistische tegenstellingen onderling ziet men echter die tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.

Maar het gevaar van een imperialistische oorlog richt zich in de eerste plaats tegen de Sowje-Unie. Er wordt vanuit gegaan dat alle imperialistische machten, hoe groot ook hun onderlinge tegenstellingen, alle de vernietiging van de Sowjet-Unie, als steunpilaar van de anti-kapitalistische actie overal in de wereld, willen en die ook voorbereiden. Uitvoerig wordt daarbij op de rol van de Sowjet-Unie in de wereld en op de versterking van de socialistische economie in de Sowjet-Unie ingegaan.

Ook is uitvoerig gesproken over de toestand in de koloniën, waar een nieuwe reeks nationale en anti-imperialistische revoluties verwacht werden, nu niet meer zoals in de twintiger jaren onder leiding van de bourgeoisie maar onder die van de arbeiders en boeren zelf. Er wordt gewezen op de betekenis van deze beweging in de koloniën die één front vormt met die van de revolutionaire arbeiders in de kapitalistische lan-

den.

Voor de communistische partijen geldt dat zij zich in deze periode moeten voorbereiden op een nieuwe tijd van revolutionaire actie. Daarbij wordt als belangrijkste steunpilaar van de bourgeoisie in de arbeidersbeweging de sociaal-democratie aangewezen. Door het 6e Cominterncongres werd een uitvoerig program aangenomen.

Aldus de analyse die het zesde wereldcongres gaf van de situatie in de wereld. De bedoeling was dat de communistische partijen zich deze analyse van de internationale situatie en de taken van de communisten eigen zouden maken. Daarbij ging het er met name om zich in te stellen op de te verwachten crisis en daaruit voortkomende verheving van de klassesrijd.

Wat de analyse van de toestand door het 6e Cominterncongres betreft kan gezegd worden dat deze aan de vooravond van 1929 in het algemeen zeer juist is gebleken, maar toch van een aantal ernstige misvattingen op belangrijke punten blijkt gaf. Behalve de misvatting bij de beschrijving van de imperialistische tegenstellingen en die tussen socialisme en kapitalisme op wereldschaal zijn ongetwijfeld de belangrijkste de algemene koers op de proletarische revolutie die werd voorgeschreven en de daarmee samengaande passieve houding ten opzichte van het fascisme en de beoordeling van de sociaal-democratie, zich nadien uitend in de kenschetsing als sociaal-fascisme. (Beide werden in feite op een dogmatische en economistische manier benaderd.) We moeten er rekening mee houden dat ook deze beoordelingen in de Nederlandse situatie hun doorwerking zullen hebben.

Deze besluiten van het zesde wereldcongres werden uitvoerig in de Tribune gepubliceerd en nog eens opnieuw in het materiaal voor de conferentie verwerkt.

De Nederlandse communisten en het 6e wereldcongres

Het voorzien van de ontwikkelingen die te komen stonden door het zesde Cominterncongres was een belangrijke zaak. Hoe werd hierop door de communisten in Nederland gereageerd?

Enerzijds waren er degenen die het wereldcongres zagen als een belangrijke gebeurtenis en die de noodzaak erkenden om de partij op de nieuwe omstandigheden in te stellen.

Anderzijds waren er diegenen in de partij en vooral ook in de leiding van de partij die het liefst doorgingen op de oude weg en elke verandering schuwden. Zij stemden wel in met de analyse van het wereldcon-

gres, maar deden in feite alsof die voor Nederland niet opging. Elk definitief besluit werd door hen in feite voor zich uit geduwd.

Zij leefden in de gezapige en kalme tuin der Nederlanden op het hoogtepunt van de hoogconjunctuur in 1929 die voorafging aan de crisis die aan het eind van het jaar zou losbreken en geloofden niet in de gevaren van de crisis en verscherping van de klassenstrijd. De voorboden die in deze richting wezen, werden door hen genegeerd, ook als het om stukken strijd in eigen land ging die juist in deze periode weer los begonnen te breken en vaak met geweld werden onderdrukt, zoals in Oost-Groningen het geval was geweest.

Dit kwam in de conferentie eveneens tot uiting. Zo was er van verschillende kanten de vraag opgeworpen: waarom een conferentie en niet een congres. Dit werd door de leiding verdedigd met het argument van de korte voorbereidingstijd. Maar wie de conferentie bekijkt, valt het op hoezeer deze het karakter heeft van een congres, wat de beraadslagingen en de besluiten betreft. Je kunt je dan ook moeilijk aan de indruk onttrekken dat deze conferentie eigenlijk een congres had moeten zijn, en dat interne tegenstellingen in de leiding er de oorzaak van waren dat het congres werd uitgesteld . . . tot 1930, maar dat ging dan ook samen met de afrekening met de rechtse elementen in de leiding. Kennelijk waren er krachten aan het werk die aan een congres op dat moment geen behoefte hadden.

Deze afwachtendheid en passiviteit komen we ook op andere punten tegen. Terwijl op het voorgaande partijcongres (1928) uitvoerig de strijd tegen het sectarisme en rechtse afwijkingen voorop gesteld was, kan nu in de discussie geconstateerd worden dat niet is opgetreden tegen resten van trotskistische opvattingen die nog steeds in de partij aanwezig waren (m.n. in de persoon van Mannoury, die opnieuw uitvoerig het woord kan voeren) en dat er een tendens bestaat van een rechtse afwijking. Het verzet hiertegen neemt echter, zoals al uit de kritiek blijkt, steeds meer toe.

Een incident

Voor we ons bepalen tot de conferentie zelf nog iets over de toestand die er verder in ons land in 1929 bestond en een voorval dat zich aan de vooravond van conferentie afspeelde en dat een tamelijk grote nadruk op de discussie rondom de conferentie veroorzaakte.

In zijn boek *Nederland in de wereldpolitiek* (1936) geeft A. S. de Leeuw een beschouwing over de vredesroes waarin men rond 1929 in

ons land leefde en die zoals we zagen ook hun uitwerking op de communisten in ons land niet miste. Maar hij laat ook zien hoe Nederland achter de schermen van de internationale politiek wel degelijk bij de tegenstellingen tussen de imperialistische machten betrokken was. Dat hing in de eerste plaats samen met de koloniale bezittingen maar het gold ook voor ons land zelf; er hingen sinds het einde van de eerste wereldoorlog een aantal onopgeloste kwesties, ondanks alle mooie gemaakte afspraken.

Terwijl juist in 1929 aan de vooravond van de crisis „de hoop op blijvende voorspoed en de illusie van de duurzame vrede het sterkst” (De Leeuw) waren, in het bijzonder in Nederland dat enige jaren van grote winsten en economische opleving in Europa en Indonesië achter de rug had, vond een merkwaardig incident plaats, later ontmaskerd als een vervalsing door een figuur die in dienst stond van de Belgische contra-spionage.

Op 23 februari 1929 werden Nederland en de wereld opgeschrikt door de publicatie in het Utrechtsche Dagblad van een aantal documenten betreffende de tekst van het geheime Frans-Belgische militaire verdrag van 1920, en de interpretatie daarvan zoals die zou zijn uitgewerkt door de jaarlijkse bespreking van de Franse en Belgische militaire staten in 1927, over de steun die Frankrijk aan België zou geven ingeval van een oorlog met Nederland. Dit hing samen met onderhandelingen tussen België en Nederland over het gebruik door België van de Nederlandsche waterwegen, m.n. in verband met de positie van Antwerpen. Het merkwaardige was dat iedereen in Nederland aan de inhoud van deze stukken geloof hechtte. „Zo diep was het wantrouwen in België’s bedoelingen — en meer nog de twijfel aan de hechtheid van de West-Europese vrede geworteld”, schreef De Leeuw⁴. Het liet zien dat de betuigingen van vriendschap, vrede en broederlijkheid die in deze jaren de boventoon voerden, plotseling doorbroken konden worden door andere tonen.

Wat precies op de achtergrond van deze affaire gespeeld heeft, is ook nu nog niet duidelijk. In ieder geval speelde het aan de vooravond van en tijdens de paasconferentie een belangrijke rol en werd gezien als een bevestiging van de juistheid van de analyse van het zesde wereldcongres.

Taakstelling van de conferentie

De conferentie zelf stond zoals al werd gezegd in het licht van de bespreking van de besluiten van het zesde wereldcongres. Daarvan uit-

gaand werd de toestand in de Nederlandse partij besproken. Onder punt 6 van het in de Tribune gepubliceerde *Voor de partijconferentie* werd als taak voor de conferentie aangegeven: het is nodig de partij veel sterker te maken en de wegen voor de komende tijd aan te geven; het zwaartepunt moet zijn: het grotere initiatief van de partij, met name de verbetering van de bedrijfsarbeid, een betere verankering in de grote industriële bedrijven. Ook in de economische strijd, van georganiseerde en ongeorganiseerde en werkloze arbeiders, moet de partij een leidende rol veroveren, zodat de arbeiders in de communisten hun betrouwbaarste leiders gaan zien. (Dit hield tegelijkertijd kritiek in op de toestand zoals die in het verleden geweest was, waarin de strijd geschuwd was en de communisten zich door een sectarische opstelling hadden afgezonderd.)

Verder werd gezegd: We moeten de balans opmaken van de arbeid van de partij in het verleden. Zakelijke zelfkritiek is nodig.⁵

Drie hoofdpunten kwamen op de conferentie aan de orde: de algemene politieke toestand, de economische en de koloniale politiek. Deze vormden de hoofdpunten van de conferentie. Verder werd aandacht besteed aan de verkiezingsactie. Daarbij werd gesteld dat het nodig was duidelijk te maken dat de strijd van de communisten een revolutionaire strijd was. Zoals door het zesde wereldcongres was gesteld, moest de partij zich gereed maken voor haar taak: de revolutionaire omverwerping van het kapitaal — als iets wat op dat moment direkt aan de orde was.

Afgezien van deze starre overname van de parolen van de Communistische Internationale is het goed vooral op datgene wat concreet op de politiek van de Nederlandse partij en haar werk betrekking heeft nader in te gaan als ook op de besluiten die op de conferentie werden genomen en de discussie daarover.

Algemene politieke besluiten

Dat betreft in de eerste plaats de algemene politieke besluiten, waarover een resolutie werd aangenomen, ingeleid door Louis de Visser.

Na de beschouwing van de internationale situatie werd daarbij overgegaan op de specifieke toestand in Nederland. Hierbij kwam ook vooral het werk van de partij in het algemeen aan de orde. Als lijn bij de beoordeling van de toestand in ons eigen land vinden we het volgende, zoals met name in het artikel in *De Communist* van april 1929 door A. de Vries (A. S. de Leeuw) beschreven:

„In de voornaamste kapitalistische landen, en ook in Nederland, heeft

de produktie het peil van vóór de oorlog bereikt en overschreden. Maar onder de omstandigheden van na de oorlog betekent dit geen overwinning van de crisis van het kapitalisme, maar, in eigenaardige vormen, een verscherping.”

De Leeuw geeft dan een opmerkelijke beschrijving van de economische politiek van de kapitalisten in crisistijd:

„De stijging van de kapitalistische productie beteekent tegelijkertijd een ongekende verscherping van de concurrentie op de wereldmarkt. De kapitalistische monopolies (trusts, kartels, enz.) houden de prijzen hoog — en de wereldmarkt, de verarmde volksmassa's in de kapitalistische landen en in de koloniën, het uitgeroofde China en het gepauperiseerde India, zijn niet in staat, deze prijzen te betalen. En daarbij komt, dat nog steeds groote en invloedrijke kapitalistische kringen vasthouden aan de politiek van economische blokkade van de Sowjet-Unie, wat de afzetmogelijkheden natuurlijk nog verder vermindert.” Zo kondigen zich dan ook reeds de tekenen van een ernstige crisis en wel met name in de Verenigde Staten, het voornaamste kapitalistische land aan, schrijft hij.

De weg van de kapitalisten kan dan alleen uitlopen op het afwentelen van hun moeilijkheden op de arbeiders. „De vergroting van de productie is alleen mogelijk door rationalisatie van het productieproces. Dat beteekent een ergere uitbuiting van de arbeiders.” Zelfs als de lonen en de werktijd gelijk zouden blijven betekent dat een grotere druk, omdat de arbeid intensiever wordt. En het betekent ontslagen, werkloosheid.⁶

In de stukken *Voor de partijconferentie* (Tribune van 2 april 1929) wordt erop gewezen dat reeds verschillende stakingen in ons land hebben plaats gevonden.

Maar zoals elders begeren ook de Nederlandse kapitalisten in de eerste plaats, en met name in een tijd dat ze met de zwaarste concurrentie te maken hebben, rust in het bedrijf; ze willen „klassenvrede”. Daarbij krijgen ze alle medewerking van de sociaal-democratische leiding van de reformistische vakbeweging en van de SDAP. De „bedrijfsvrede” wordt met de volledige steun van de sociaal-democratie doorgezet.

Daarom hebben de communisten „de plicht, met de uiterste nauwgezetheid en onverbiddelijkheid de voorstellen, die zoogenaamd in het belang van de arbeiders door de burgerlijke partijen worden gedaan, en door de reformisten ondersteund, te critiseren, en er de contra-revolutionaire kern van aan te tonen.” (Tribune van 2 april 1929, *Voor de partijconferentie.*)

De politiek die hier bepleit wordt, heeft in feite reeds als kern het

zelfstandige optreden van de partij in de politieke en economische vragen waar de arbeiders direkt mee te maken hebben.

In *De Communist* van april 1929 bracht De Leeuw het zo onder woorden: „Ieder ziet, dat in zulk een situatie, als wij thans doorleven, de gevaren voor rechtse afwijkingen bijzonder groot zijn. De strijd tegen de sociaal-democratie, die tot een bewuste en openlijke steunpilaar voor het kapitalisme geworden is, moet worden verscherpt, en iedere concessie aan reformistische opvattingen brengt gevaar mee.’’ Temeer omdat onder de arbeidersmassa’s zelf de ontevredenheid toeneemt en zij langzamerhand tegen de reformistische leiding in verzet komt. Hij gaat verder: „Dit geldt in dubbele mate voor kleine partijen, als de onze. Is voor groote partijen de rechtse afwijking een ernstig gevaar, voor de kleine partijen beteekent zij een politieke zelfmoord.’’⁷ De Leeuw noemt het het belang van de partijconferentie dat deze van het bewustzijn hiervan doordrongen was. In het bijzonder geldt dit voor de bespreking van de politiek op economisch gebied van de partij.

Als het allergrootste rechtse gevaar in de partij wordt zowel door De Visser als in een discussie tijdens de conferentie van A. S. de Leeuw (onder het pseud. De Vries) gewezen op de passiviteit, het gebrek aan activiteit van de partij.

Bij de bespreking van de algemene politiek van de partij werd verder nog ingegaan op de plicht van de Nederlandse communisten om zich met de Indonesische bevolking aaneen te sluiten in de strijd tegen het Nederlandse imperialisme. Verder werd de positie van Nederland zelf behandeld. Er werd op gewezen dat in Europa ons land steeds meer in imperialistische groeperingen werd betrokken en dat de neutraliteit een ding van het verleden was. In het bijzonder werd hierover ook gesproken in een discussiebijdrage van A. S. de Leeuw, die o.a. inging op de vervlechtingen van het Nederlandse imperialisme, de toenemende concentratie van het kapitaal in Nederland, het ontstaan van nieuwe industriële centra (mijnstreek, hoogovens), de vorming van monopolies (margarine).⁸

Het werk in de vakbeweging en de bedrijven

Een van de hoofdpunten van de partijconferentie was ongetwijfeld op de derde dag de behandeling van de resolutie over het werk in de vakbeweging en de bedrijven. Deze resolutie is een belangrijk document in de geschiedenis van de CPN, omdat hierin eigenlijk voor het eerst een vakbondspolitiek van de partij in eigenlijke zin werd vastgelegd.

De resolutie werd ingeleid door Van Riel, die in zijn referaat nog eens in het kort de inhoud van de resolutie weergaf. De discussie over de resolutie is niet in het verslag van de conferentie in *De Tribune* te vinden. Daar wordt slechts opgemerkt: „Aan de hierna volgende discussie wordt door tal van actief in de vakbeweging werkende partijgenoten deelgenomen en ook door de vertegenwoordiger van de Executieve. Als eindresultaat van deze bespreking werd de tekst van de resolutie als volgt vastgesteld.” Volgt de tekst van de resolutie.

In de resolutie wordt o.m. als overweging gegeven dat het wezen van de rationalisatie niet zoals de sociaal-democratie zegt, alleen een technische verbetering van de produktie is, maar zich op kosten van het proletariaat voltrekt. Voor de arbeidersklasse betekent zij:

een verlaging van het levenspeil door loondruk en arbeidstijdverlenging;

een verslechtering van de sociale wetgeving;

het permanent worden en uitbreiden van de werkloosheid;

verscherpte scheiding tussen geschoolde en ongeschoolde arbeiders en een grotere betekenis van het lager-betaalde werk van vrouwen en jonge arbeiders in het produktieproces.

Door invoering van gedwongen scheidsrechterlijke uitspraken tracht de bourgeoisie, ten einde de rationalisatie ongestoord te kunnen doorzetten, de gevechtskracht van de klasse-organisaties van het proletariaat aan te tasten. De bourgeoisie krijgt daarbij de steun van de reformisten, en met hun hulp worden de reformistische organisaties steeds meer tot organisaties van de industriële vrede.

Daarom wordt er geconstateerd dat het voor alles de taak van de communisten is zich *voor te bereiden op een verscherpte strijd tegen de bourgeoisie en aan de strijd zelfstandig leiding te geven.*

Waar de reformistische leiders de strijd ontwijken, en hetzelfde geldt voor de zogenaamde linksen, is het de taak van de communisten leiding te geven aan de oppositie van de revolutionaire arbeiders tegen het reformisme en deze oppositie organisatorisch samen te vatten.

Concreet op de Nederlandse situatie ingaande, wordt gezegd dat de reformistische leiding van het NVV de ondernemers steunt bij de doorvoering van de rationalisatie, elke strijd uit de weg gaat, de industriële vrede propageert en de onderdrukking en uitbuiting van Indonesië steunt. Ook de leiding van het NAS volgt sinds het van de Rode Vakbewegings Internationale is losgeraakt een zuiver reformistische politiek.

Daarom, aldus de resolutie,

— moeten de communisten doordringen in de groot-industriële bedrijven en daar een krachtige actie voeren voor verscherpte strijd tegen de

ondernemers;

— ze moeten ervoor optreden dat bij stakingen stakingsleidingen worden gekozen door alle bij het conflict betrokken arbeiders;

— het is nodig dat de communisten in de vakbeweging optreden voor een verscherpte strijd en tegen de reformistische politiek, tegen versplintering van de vakbeweging, voor volledige democratie in de vakbeweging op grond van de klassenstrijd;

— hebben de communisten de taak door het regelmatig uitgeven van bedrijfskranten, het houden van bedrijfsvergaderingen en het vormen van bedrijfscomités de eenheid van actie tussen georganiseerde en ongeorganiseerde arbeiders tot stand te brengen en de ongeorganiseerden op te wekken tot de vakbeweging toe te treden;

— moeten zij de organisatie der werklozen in WAC's (Werklozen Actie Comités) bevorderen en strijden voor de vervulling van hun eisen en met de oppositie in de vakbeweging optreden voor erkenning van de organisatie en het programma van de WAC's door de vakbeweging.

Hierbij werd een eisenprogramma geformuleerd dat als grondslag voor het optreden van de communisten moest dienen met daarin het optreden tegen de invoering van de rationalisatie en tegen de medewerking van de vakbeweging daaraan, voor doorvoering en onverkorte handhaving van de 8-urige werkdag, de 7-urige in gerationaliseerde bedrijven, voor loonsverhoging, tegen verslechtering van de sociale wetgeving, voor twee weken vakantie met dubbel loon, het optreden voor passende arbeid voor de werklozen, tegen de medewerking van de vakbeweging aan uitsluiting van de werklozen, tegen het dreigend oorlogsgevaar en voor ondersteuning van de strijd van het Indonesische volk.

Om hiervoor op te treden en de eenheid van onderop vanuit de massa tot stand te brengen, moeten de communisten de grootste activiteit in de bedrijven ontwikkelen. Zij moeten tezamen met de georganiseerde oppositie in de bedrijven gemengde comités vormen, die op grond van bovenstaand program van actie het eenheidsfront van alle arbeiders tegen de ondernemers moeten vormen.

De resolutie concludeert tenslotte dat de CPH deze taak alleen kan vervullen, indien ze:

a. de gebreken van haar bedrijfsactie zoals weinig stabiliteit in het uitgeven van bedrijfskranten, slechte bedrijfskranten en het niet organisatorisch vastleggen van de resultaten van de actie overwint en door systematische arbeid een vaste verbinding met de arbeiders in de grote bedrijven tot stand weet te brengen;

b. door een krachtig optreden in de vakbeweging voor de revolutionaire

vakactie haar contact met de georganiseerde arbeiders weet te versterken.⁹

Betekenis van de economische resolutie

De economische resolutie die op de paasconferentie van 1929 werd aangenomen, was van grote betekenis omdat erin wordt afgerekend met de oude toestand in de partij waarin van een optreden van de partij in de bedrijven nauwelijks gesproken kon worden en omdat het de partij oriënteert op het leiding geven aan de economische strijd van de arbeiders. Hiermee was in feite het principe van het zelfstandige optreden van de partij onder de arbeiders vastgelegd.

De Leeuw zegt hierover in zijn artikel in *De Communist*: „Men kan in onzen tijd minder dan ooit dezen strijd aan de leiding van de vakbeweging overlaten. De revolutionaire elementen moeten er, in een tijd, waarin de reformistische leiders tot de directe steunpilaren van de bourgeoisie worden, naar streven, zelfstandig en desnoods tegen de wil van de reformisten in, de arbeiders, die den strijd wenschen, aan te voeren. Het is er nog ver vandaan, dat onze partij de noodige invloed zou hebben, om deze taak naar behoren te vervullen. En zonder verankering van onze organisaties in de bedrijven, vooral in de industriële grootbedrijven, zullen wij dit ook niet bereiken.

Daarom was dan ook een van de voornaamste conclusies van de conferentie, dat het zoeken en vestigen van steunpunten in die bedrijven thans met volle energie en volgens een vast plan, in overeenstemming met onze mogelijkheden, moet worden ter hand genomen. Natuurlijk zal het noodig zijn, over de vormen van onze actie, in de vakverenigingen, onder de ongeorganiseerde en werkloze arbeiders en bij economische conflicten, na te denken en te debatteren, aan de hand van de ervaring. De discussie, die daarover reeds op deze conferentie gevoerd werd, bewijst dat.”¹⁰

De discussie over het koloniale vraagstuk

Een ander hoofdpunt van de conferentie was de discussie over het koloniale vraagstuk die na de discussie over de „economische resolutie” plaats vond. In zijn artikel merkt De Leeuw hierover op: „Wijzen wij ten slotte nog op de discussie, die aan de koloniale vraagstukken werd gewijd. Deze bespreking droeg ten deele een voor-

bereidend karakter. Een juiste politiek ten opzichte van Indonesië kan alleen gevoerd worden, als wij de opbouw van de Indonesische maatschappij, de verhouding en de kracht van de verschillende klassen, en de richting van de economische ontwikkeling, ook onder de inheemse bevolking, nauwkeurig kennen.

Dit is een werk, dat nog niet is voltooid. Wij moeten op ons eerstkomende congres aan deze belangrijke zaak de aandacht geven, die zij verdient. Na een behoorlijke voorbereiding moet een discussie worden gevoerd, die in deze waarlijk verhelderend werkt, en in staat stelt tot het trekken van de juiste politieke conclusies.¹¹

Dat neemt niet weg dat in het referaat van De Leeuw voor de conferentie, onder naam A. de Vries, een aantal voor toen en nu belangrijke zaken werden gezegd.¹²

Aansluitend bij de leninistische opvatting (door het zesde wereldcongres verder voor de praktijk van dat moment toegespitst) stelt hij zich op tegen de sociaal-democratische opvatting die inhoudt dat de kapitalistische ontwikkeling zelf de ontvoogding van de koloniale landen meebrengt. Hij zet het communistische standpunt uiteen, dat het kapitalisme in de koloniën niet op ontwikkeling maar op roof uit is. De uitbuiting van de koloniën door het kapitaal roept echter het verzet van de volkeren op. De daardoor groeiende begeerte naar onafhankelijkheid kan slechts in felle strijd met de overheersers bevredigd worden. De praktijk van de geschiedenis heeft de juistheid van deze visie zeer duidelijk bevestigd.

Verder ging hij in op de vraag hoe de communisten de nationale bevrijdingsbewegingen in de koloniën moeten waarderen. Hij wees erop dat deze bevrijdingsbewegingen het karakter hebben van een burgerlijke, democratische revolutie tegen de vreemde overheersers die samen gaan met de resten van de feodale adel in de koloniën. Maar de sterkste kracht van deze nationale revolutie ligt niet bij de inheemse bourgeoisie die een halfslachtige houding inneemt, maar vooral bij de boeren. Het zijn de boeren en de arbeiders die de revolutionaire krachten uitmaken. Daarom heeft de Comintern ervoor gewaarschuwd de leiding nimmer aan de bourgeoisie over te laten. De arbeiders en de boeren moeten hun eigen eisen naar voren brengen. Daarom ook is het noodzakelijk de zelfstandige rol van de communistische partij op de voorgrond te stellen.

Vervolgens trekt de spreker hieruit de conclusies ten aanzien van Indonesië, waar het na de onderdrukking van de opstand van 1926 nodig is gebruik te maken van nieuwe, illegale arbeidsmethoden tegen de poli-

tieterreur van de Nederlandse onderdrukkers tegen de bevolking en vooral tegen de revolutionaire krachten.

Het is de taak van de communisten het standpunt van de sociaal-democraten te ontmaskeren „die de onafhankelijkheid van de koloniën ook voorstaan . . . in de 23ste eeuw of zo! De sociaal-democraten plegen zwendel met de leuze: 'Indonesië los van Holland!' Daarom hebben wij de leuze uitgebreid met het woord 'nu!'.” Hij wijst daarbij ook op het standpunt van de sociaal-democratie die de koloniën in drie categorieën heeft ingedeeld en in feite alleen zelfstandigheid wil voor die landen waar de imperialisten niets te halen hebben.

Tenslotte stelt hij de kandidaatstelling aan de orde van drie Indonesische communisten bij de aanstaande verkiezingen voor de Tweede Kamer en wijst hij op het werk van de Internationale Rode Hulp ter ondersteuning van de Indonesische revolutionairen en van dat van de Internationale Liga tegen de koloniale onderdrukking, waarbij ook de Perhimpoean Indonesia weer is aangesloten en waarin de communisten moeten optreden voor het consequente revolutionaire karakter. Onderzoek is nodig naar de economische en politieke toestand in Indonesië.

Het werk van de partij

Aansluitend op de bespreking op de conferentie van de politieke toestand werden twee andere zaken behandeld, die direkt met het optreden van de partij in de komende periode te maken hadden.

Daarbij gaat het in de eerste plaats over de bespreking van de resolutie die het werken van de partij betrof, ingeleid door partijgenoot Gerritse. Dit is ook hierom belangrijk omdat het voor het eerst was dat het werken van de partij als zodanig in de partij aan de orde werd gesteld. In de inleiding op de conferentie bij de resolutie werd hierover gezegd: „De resolutie over het werken der partij is iets nieuws in de partij en wil een grondslag zijn voor een ernstige discussie.”

Het bespreken van het werken van de partij door de partij was dan ook hoog nodig en dat bleek ook wel uit de kritiek die er vooral hierover in de discussie naar voren kwam.

Na het noemen van het resultaat dat geboekt was in de steunactie voor de Tribune ging de spreker nadrukkelijk in op de tekortkomingen in de organisatie en het werken van de partij. Als belangrijkste noemde hij dat het niet gelukt was in de afgelopen periode het werken in de bedrijven te stimuleren. Niet voldoende was door de partij aangeknoopt bij de dagelijkse strijd van het proletariaat. Dat verschijnsel trad in alle instan-

ties van de partij aan de dag. Als taak voor de communisten stelde hij: wij moeten aanknopen bij de grieven der arbeiders, deze tot leuzen en eisen samenvatten en aan de actie daarvoor leiding geven.

Het werk van de partij bleef echter teveel beperkt tot de algemen lijnen: de algemene propaganda over de algemene vragen.

In de districten was er een gebrek aan eigen politieke activiteit, er was te weinig leven in afdelingen en districten, de vorming van nieuwe leidende krachten was onvoldoende evenals de steun van de zijde van het partijbestuur daarbij, aldus verdere kritische opmerkingen.¹³

Een onderdeel van het werk van de partij werd concreet aan de orde gesteld in het interessante referaat dat Co Beuzemaker op de conferentie hield over de verkiezingsactie voor de komende Kamerverkiezingen.

Daarin stelde hij dat de lessen die op de conferentie werden getrokken, gebruikt moesten worden om aan het werk voor de verkiezingen ten goede te komen. Bij het werk voor de verkiezingen ging het er in de eerste plaats om de partij te versterken op alle gebieden. In de eerste plaats zou dat moeten door het werk op de bedrijven door te voeren. Er van uitgaande dat het niet mogelijk is overal meteen door te dringen, zou de partij zich daarbij moeten richten op de voornaamste industrieën. Door de partij zou daarvoor propaganda gemaakt moeten worden bij de bedrijven, bedrijfskranten moeten opgezet en als het mogelijk is bedrijfsvergaderingen gehouden — aansluitend op de vakverenigingsactie. Ook onder de werklozen zou de partij speciaal moeten werken op grondslag van de eisen van de WAC's.

Wat betreft de uitbouw van de partij zouden de verkiezingen benut moeten worden om, anders dan vroeger, nieuwe afdelingen te stichten, en de pers te versterken.

Op de voorgrond bij de verkiezingen zouden moeten staan: het optreden tegen het dreigende oorlogsgevaar, het bondgenootschap tussen de bevolking van Indonesië en Nederland, als een direkt levensbelang van de Nederlandse arbeiders, het verbinden van deze zaken aan de directe noden van de arbeiders in de bedrijven.¹⁴

Tegen rechtse gevaren

Wie al deze besluiten van de paasconferentie beziet, kan niet aan de indruk ontkomen dat hier werkelijk voor de partij zeer belangrijke besluiten zijn genomen, die het gebruiken van het woord „keerpunt” door De Leeuw in zijn artikel in *De Communist* verklaren. De besluiten die hier genomen waren, betekenden inderdaad een breuk met de afgezon-

derde en sectarische opstelling van het verleden. Maar waar het om ging, was deze politiek ook in de praktijk om te zetten.

Wat dit betreft moest er nog een begin gemaakt worden.

En hier komen we op een kernpunt. Want daarbij gaat het erom hoe de toestand in de partij was. Hierop werpt de discussie op de conferentie een licht.

We hebben al geconstateerd in het voorafgaande, dat juist in de besluiten over het werken van de partij de grote zwakte van de partij op de conferentie naar voren kwam. Met name hierin bleek de grote rem te liggen. Om het werken van de partij aan te kunnen pakken, was een eensgezinde en actieve leiding de eerste voorwaarde. En daaraan ontbrak het juist.

Juist op de cruciale punten bleef het werk van de conferentie steken: er werd geen nieuwe leiding gekozen omdat het geen congres betrof, en daarmee overeenkomend bleven een aantal essentiële vragen onopgelost. Kenmerkend wat dit betreft is dat juist de resolutie over het werken van de partij gekritiseerd werd omdat na het stellen van de tekortkomingen de wegen om deze op te lossen achterwege bleven.

De discussie op de conferentie betrof in belangrijke mate met name de politieke oriëntatie van de partij en het werken van de partij. Het duidelijkst kwam de kritiek, die ook al in de voorbereiding van de conferentie was geuit, blijkens opmerkingen in De Vissers openingsreferaat, naar voren in de discussie van de afgevaardigde Nab uit Zuid-Holland.

Zijn discussie behelst de volgende punten, ook van andere kanten naar voren gebracht: hij is van mening dat in de partij resten van trotskisme en een tendens van een rechtse afwijking aanwezig zijn en in feite geduld worden; het parlementaire werk is te weinig verbonden met de actie van de arbeiders buiten het parlement, waarbij hij voorbeelden geeft van acties die in Drente hebben plaatsgevonden en onder de ambtenaren; er is te weinig leiding van de partijleiding, die alleen aandacht heeft voor de parlementaire strijd en te weinig voor de strijd in de bedrijven; en de resolutie over het werken van de partij heeft geen staart — er zit geen conclusie aan vast. (Tot slot wordt er op gewezen dat het landbouvvraagstuk ontbreekt.)

In feite werd op de meerderheid van deze kritiek, voorzover niet tegemoet gekomen in met name de resolutie over het bedrijfswerk, geen antwoord gegeven.

Het antwoord lag echter in feit vervat in de discussie zoals deze plaats vond over de rechtse afwijkingen in de partij.

Zowel De Leeuw in zijn discussiebijdrage, als De Visser in zijn beantwoording van de discussie gaan hierop in. De Visser erkent de kritiek

die door het partijbestuur gemaakte fouten kritiseert, hij is echter van mening dat dit wel aan rechtse afwijkingen het hoofd heeft weten te bieden. De amendementen die op de conferentie naar voren zijn gebracht, worden bijna alle door het partijbestuur overgenomen, en een door Rotterdam ingediende motie zal worden verwerkt in de resolutie over het werken van de partij. Op deze manier wordt de kritiek als het ware opgesponsd.

Tijdens deze beantwoording ontstaat een incident als een groot aantal aanwezigen hun ontevredenheid over deze beantwoording uit. (Met name Goulooze — voordien door De Visser gecritiseerd omdat hij wel kritiek levert op de partijconferentie maar aan het werk van het partijbestuur weigert bij te dragen — roert zich hierin op een opvallende manier.) Na een schorsing van de zitting komt het partijbestuur 's middags met een verklaring bij monde van De Visser, die de volgende punten inhoudt:

1. het PB erkent ten volle de betekenis van zelfkritiek;
2. de indruk dat de voorzitter bij de beantwoording alle kritiek wilde terugwijzen, is geenszins de bedoeling, noch van het PB, noch van de voorzitter, wat voldoende blijkt uit de resolutie over het werk van de partij en het overnemen van alle amendementen daarop;
3. het ligt in de bedoeling van het PB om met de kritiek bij het werken en het functioneren ernstig rekening te houden en er zijn voordeel mee te doen — en de nodige maatregelen daartoe te nemen.

In zijn slotwoord wees De Visser nog eens nadrukkelijk op de noodzaak nu de uitvoering van de thesen en resoluties ter hand ter hand te nemen.

De Leeuw gaat echter verder. Ook hij is van mening dat de partij aan rechtse gevaren het hoofd heeft weten te bieden. Zo zegt hij in zijn discussiebijdrage. In het bijzonder de vakverenigingsresolutie betekent een besliste zwenking naar links. En daarop zegt hij wat ook De Visser in zijn inleiding gezegd heeft: „Het rechtse gevaar voor de partij ligt echter in het aannemen van schone resoluties en het niet of gebrekkig uitvoeren daarvan.” De strijd tegen het rechtse gevaar betekent voor de partij in de eerste plaats strijden tegen het gevaar van te weinig activiteit.¹⁵

En in zijn artikel in *De Communist* komt hij hierop nog terug:

„Op de conferentie werd uitvoerig gesproken over de politieke gevaren, die de partij bedreigen. Het Trotskistische gevaar, maar vooral het gevaar van reformistische afwijkingen, die nu het dreigendste zijn. Van alle kanten werd toegegeven, zowel door de gedelegeerden als door het Partijbestuur, dat deze gevaren bestaan.”

Hij wijst dan op de strijd die de partij de afgelopen tijd heeft moeten voeren. De resoluties die zijn aangenomen „zijn de beste garantie, dat de CPH ook in de toekomst de juiste lijn zal blijven volgen. De uitvoering van deze besluiten zal een ernstige inspanning van de partij in haar geheel vereischen, een verhooging van de activiteit op ieder gebied, een betere organisatie van ons geheele werk.”¹⁶ De gehele partij moet onder leiding van het partijbestuur voor de doorvoering hiervan opkomen. Dat is in feite het criterium waaraan de partij beoordeeld zal moeten worden.

Belangrijke besluiten

Daarmee komen we dan op de beoordeling van de betekenis van de paasconferentie van de CPH in 1929.

We hebben gezien hoe De Leeuw sprak van een keerpunt die de conferentie moest gaan betekenen. Het commentaar in de *Tribune* gaat in dezelfde richting. Opvallend is wel dat ook in het blad van de Wijnkoopgroep met name het besluit over het bedrijfswerk en de oriëntatie op de vakbeweging als positief genoemd wordt.

In zijn slotwoord op de conferentie zegt Louis de Visser over de conferentie: „In de partij is een grote verandering gekomen vergeleken bij de toestand onder de oude leiding. Moesten wij vroeger in fractie- en partijstrijd onze beste krachten verspillen, thans zijn allen bereid met toewijding aan de versterking van de partij te werken.”¹⁷

Hieruit spreekt vooral de neiging om na de in de afgelopen jaren gevoerde partijstrijd de gelederen te sluiten en de wens naar eenheid om het werk van de partij ook ten uitvoer te kunnen brengen. Maar van deze eensgezindheid om tot uitvoering van de besluiten over te gaan, bleek nog geen sprake te zijn.

Deze paasconferentie heeft tot nu toe nauwelijks aandacht gekregen. Door het congres van 1930 werd deze conferentie volledig uit het beeld verdrongen.

Het belang van de paasconferentie van 1929 ligt vooral in de besluiten die er werden genomen. En daarbij gaat het met name om het besluit ten aanzien van het bedrijvenwerk en het aan de orde stellen van het werk van de partij. Deze besluiten betekenden een (eerste) afrekening met het oude sectarisme, dat bestond uit het voortdurend verklaren een juist standpunt te hebben, zonder dan ook actief op te treden. Onder leiding van de Van Riel-groep in de partij was dit doorgegaan. De paasconferentie betekende verder een breuk met de in de CPH heersende passi-

viteit en een nederlaag van de invloed van de Van Riel-groep. Ze liet zien dat deze invloed had ingeboet aan kracht. Dat uitte zich in de toenomen kritiek op de passiviteit én in de genomen besluiten. Wat dit betreft blijkt de nadruk die van de kant van De Leeuw, De Visser en anderen op het uitvoeren van de besluiten gelegd werd zeer juist geweest te zijn.

Waar het nu immers om ging was het doorvechten van de besluiten tegen de taktiek van de meerderheid van de leiding in, die de taktiek hanteerde van het uitstellen en het voor zich uitschuiven van beslissingen. Er begonnen zich in de partij duidelijk nieuwe ontwikkelingen af te tekenen. Dit was al te beluisteren geweest in de kritiek die in het partijcongres in april 1928 geuit was, met name wat betreft de leidingloosheid ten aanzien van het bedrijvenwerk.

Als deze conferentie van 1929 trouwens vergeleken wordt met dit congres valt de grote levendigheid en de diepgang van de paasconferentie op. Het is jammer dat van de voorbereiding van de conferentie zo weinig is te achterhalen. Een saillant verschilpunt (dat overigens de uitspraak in het commentaar in de *Trinione* op 3 april bevestigt dat op de conferentie de discussie in het bijzonder op de vragen vanuit het eigen land gericht werd) is dat terwijl als *het* hoogtepunt van het congres van 1928 de redevoering van de vertegenwoordiger van de Internationale met grote kop in de krant stond nu nadrukkelijk het bespreken van de politiek van de partij en de uitwerking daarvan centraal stond.

Dat de partij duidelijk in ontwikkeling was, blijkt ook uit de resultaten voor de *Tribune* die in 1929 weer een duidelijke groei doormaakte. En ook door de verkiezingsuitslag in juli 1929 bracht opmerkelijke vooruitgang voor de CPH, zeker als daarbij in het oog wordt gehouden dat ook nog Wijnkoop en Sneevliets RSP aan de verkiezingen meededen (die overigens ook vooruitgang boekten).

De wending die de partij op de conferentie doormaakte „wordt ons gebiedend voorgeschreven door de ontwikkeling van het kapitalisme zelf.” Zo schrijft De Leeuw in *De Communisti*. En inderdaad zal de verandering die in de CPH aan het doordringen was alles te maken gehad hebben met de op til zijnde veranderingen in de wereld, waarvan de eerste tekenen zich lieten zien in een werkloosheid die al begon toe te nemen (ten gevolge van de doorgevoerde rationalisatie), een verscherpt optreden van de ondernemers en fel optreden tegen stakers, en een oplaaien van de strijd in de bedrijven zelf trouwens, hoewel deze nog geen grote vorm aannam.

De betekenis van de paasconferentie van de CPH in 1929 ligt erin dat deze een eerste aanzet gaf tot de noodzakelijke verandering. In feite was

de basis gegeven op grond waarvan de afrekening met de rechtse stroming kon plaats vinden; deze lag in de besluiten die door de conferentie waren genomen. Toen het uitvoeren daarvan achterwege bleef, betekende dit, dat de discussie geopend werd, met de steun van de Internationale, die toen ook in de stagnerende ontwikkelingen ingreep, met het oog op het doorvoeren van de besluiten van het 6e wereldcongres. Deze ingreep steunde echter op ontwikkelingen die in de partij zelf aanwezig waren, al hebben ze deze zeker versneld.

1. Zie: *A. A. de Jonge*, Het communisme in Nederland, blz. 45 ev.
2. *A. de Vries (A. S. de Leeuw)*, Onze Paaschconferentie, in: *De Communist*, maandschrift van de Communistische Partij Holland, april 1929, blz. 97.
3. *De Kleine Kroniek*, *De Tribune*, 3 april 1929.
4. Zie: *A. S. de Leeuw*, Nederland in de wereldpolitiek, blz 208-211.
5. Voor de partijconferentie, *De Tribune*, 30 maart en 2 april.
6. *A. de Vries*, Onze Paaschconferentie, *De Communist*, april 1929, blz. 98.
7. id.
8. Verslag van de discussie op de paasconferentie, *De Tribune*, 4 april 1929.
9. De resolutie over het werk in de vakbeweging, in het verslag van de paasconferentie, *De Tribune*, 5 april 1929.
10. *A. de Vries*, Onze Paaschconferentie, *De Communist*, april 1929, blz. 99.
11. id.
12. Verslag van de paasconferentie, *De Tribune*, 5 april 1929.
13. id., *De Tribune*, 4 april 1929.
14. id.
15. id.
16. *A. de Vries*, Onze Paaschconferentie, *De Communist*, april 1929, blz. 99/100.
17. Verslag van de paasconferentie, *De Tribune*, 5 april 1929.

Eendracht Maakt Macht

Een belangrijke episode uit de
strijd der dertiger jaren

De werklozenbeweging

De huidige crisis van het kapitalisme roept voor ouderen herinneringen op aan de crisis van de dertiger jaren. Vergelijkingen van de toenmalige toestand met de huidige en vooral ook van de Colijnse bezuinigingspolitiek met die van Van Agt-Wiegel dringen zich op.

De toestand is natuurlijk niet dezelfde, de geschiedenis herhaalt zich niet in dezelfde vorm. De positie van de arbeidersbeweging is zowel nationaal als internationaal sterker geworden. Het fascisme, dat toen de mensheid bedreigde, is vernietigend verslagen. Het levenspeil, de sociale en collectieve voorzieningen zijn niet te vergelijken met die van de dertiger jaren.

Deze verworvenheden zijn door de arbeiders in keiharde strijd afgedwongen. De basis hiervoor werd gelegd in de dertiger jaren, toen de arbeidersbeweging zich versterkte in het verzet tegen de Colijnse politiek. Door de werklozenbeweging werd een groot aandeel in deze strijd geleverd.

De communistische partij steunde als geen ander de strijd van de werklozen: communisten richtten samen met anderen werklozencomité's op en gaven leiding aan de beweging, zij ondersteunden de acties in gemeenteraden en parlement en niet in de laatste plaats met hun dagblad de Tribune, later Het Volksdagblad.

In de twintiger jaren bestonden al werklozenorganisaties, de zogenoemde Werklozen Agitatie Comité's (WAC's). de WAC's hadden geen eigen lokalen of afdelingen. Hun voornaamste bezigheid was agitatie bij stempellokalen, het organiseren van demonstraties, enz. In februari 1929 werd een landelijk verbond van WAC's opgericht (LWAC) uit WAC's van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Haarlem, Leiden, Delft en Schiedam.

Toen ook Nederland werd meegesleept in de crisis en de werkloosheids-cijfers met sprongen omhoog vlogen, nam de werklozenbeweging in omvang en kracht toe. Op het CPH-congres van 1930 was besloten om in alle steden werklozencomité's te vormen en werkenden en werklozen te bundelen in de strijd voor: de 7-urige werkdag, voor loon en werk, voor een betere steunregeling en tegen wantoestanden in de werkverschaffing.

De WAC's waren verbonden met de Rode Vakbewegings Oppositie (RVO), in januari 1931 hielden zij een werklozencongres dat werd afgesloten met een demonstratie in Den Haag waaraan 9000 mensen deelnamen.

In februari 1932 werd te Rotterdam het Eenheidscongres gehouden waar werd vastgesteld, dat de WAC's te weinig als actiecomité's van de werklozen zelf hadden gefunctioneerd. Besloten werd Werklozen Strijd Comité's (WSC's) te vormen met gekozen leidingen.¹ De WAC's gingen zich nu WSC's noemen en talrijke nieuwe WSC's werden opgericht. Landelijk vormden zij het Landelijk Werklozen Strijd Comité (LWSC). De WSC's waren beter georganiseerd dan de oude WAC's, zij hadden afdelingen met plaatselijke, districts- en landelijke leidingen. Zij huurden lokalen voor advieswerk, cursussen en ontspanning.

Het jaar 1932 stond in het teken van strijd tegen de bezuinigingsplannen van de commissie Welter. De regering Ruys had deze commissie benoemd om plannen uit te werken voor inkrimping van overheidsperoneel, verlaging van ambtenarensalarissen en verlaging van de steun met 15 procent. De WSC's en de CPH organiseerden een reeks van demonstratieve bijeenkomsten tegen deze plannen met als hoogtepunt de „Roode Dinsdag” van september in Den Haag. November '32 demonstreerden SDAP en NVV, ook de CPH had tot deelname opgeroepen; er namen 80.000 mensen aan de betoging deel. De regering trok onder druk van de acties de verlaging van de steunuitkering voorlopig in.²

De WSC's voerden acties aan de stempellokalen en in de werkverschaffing. Zij werkten ook aan de eenheid met kleine boeren en winkeliers, door bij openbare boedelverkoop als gevolg van faillissement in groten getale op te komen om de zaak voor een lage prijs te kopen. De betroffene kreeg zijn bezit voor dezelfde prijs terug. Bij stakingen werd door de werklozen geld ingezameld en bij boeren en winkeliers steun in natura.³ Zo werd een band gelegd tussen werklozen en werkenden.

De WSC's organiseerden onder andere een stempelstaking tegen het gehate tweemaal daags stempelen voor ongeorganiseerde werklozen. Achteraf gezien was de stempelstaking natuurlijk een slag in de lucht.

Van een stempelstaking ging immers geen economische druk uit, terwijl de werklozen door inhouding van de steun gevoelig getroffen werden. De acties sterkten echter het moreel van de werklozen. Overigens werd later het tweemaal daags stampelen terug gebracht tot eenmaal en werd ontheffing verleend voor degenen die een cursus volgden.

Werklozen die lid waren van een vakvereniging hoefden slechts een keer per dag te stampelen en kregen hun steun uit de werklozenkassen van de vakverenigingen, die door de overheid werden gesubsidieerd. Deze steun was iets hoger dan die van ongeorganiseerden, die, eenmaal werkloos, geen lid meer van een vakvereniging konden worden. Zo kweekte de overheid verdeeldheid onder de werklozen.

Colijn kondigde juli 1934 een verlaging van de werklozensteun aan van 20 tot 30 procent. De WSC's organiseerden straatmeetings en demonstraties hiertegen; na afloop dreef de politie de menigte met geweld uit elkaar. In de Jordaan begonnen de werklozen zich hiertegen te verzetten.⁴ Tegen de werklozen werden karabijnen en zelfs pantserwagens gebruikt. De communistische partij noch de werklozenbeweging hadden tot geweld aangespoord, zij waren opgetreden voor gerechtvaardigde eisen en georganiseerde strijd tegen de steunverlagingen. Colijn greep de door hem geprovoceerde gebeurtenissen aan voor een aanval op de communisten en hun dagblad. Hij liet beslag leggen op de drukkerij van de Tribune. Om dit beslag een schijn van wettelijkheid te geven, werd een faillissement aangevraagd wegens achterstand in de afname van rentezegels voor het personeel.

Een gebrek van de WSC's was, dat zij geen contact hadden met de moderne vakbeweging en daardoor te weinig met de arbeiders in de bedrijven. Zoals de ontwikkelingen van 1934 hadden aangetoond, ging de doorvoering van de steunverlaging gepaard met hard optreden tegen het verzet van werklozen. Maar vooral het aan de macht komen van Hitler in Duitsland en de opkomst van fascistische groeperingen in eigen land stelde de noodzaak van eenheid van de arbeidersbeweging dwingend aan de orde. In 1935 publiceerde de communistische partij als reactie op het Plan van de Arbeid van de SDAP het „Plan van Actie voor Arbeid en Brood.” Dit plan critiseerde en ondersteunde delen van het SDAP-plan en stelde de actie voor produktief werk tegen geldende lonen voorop. Geïnspireerd door het zevende congres van de Comintern stond op het partijcongres van 1935 eenheid tegen het fascisme centraal.

Dit congres zou bepalend worden voor de vakbondspolitiek van de communisten. De RVO werd gecritiseerd als een feitelijk buiten de vakbeweging gegroepeerde beweging van ongeorganiseerden en georgani-

seerden, die zich isoleerde op het moment dat actief in de vakbeweging moest worden opgetreden om het verzet van de arbeiders tegen de aanpassingspolitiek te organiseren. Besloten werd: „De communisten in de moderne vakbonden moeten deel nemen aan de actie voor het Plan van de Arbeid der SDAP en NVV, maar houden zich het recht voor op de reformistische delen van dit plan critiek uit te oefenen, waarbij zij ten volle medewerken aan de strijd van de vakbeweging voor de verwerkelijking van de in het plan voorziene maatregelen tot werkverruiming tegen normale lonen en andere eisen, die de positie der arbeiders versterken.”⁵ Over het streven naar eenheid van werklozen en werkenden lezen we: „De weg daartoe is overleg, met het doel te komen tot de aansluiting van de WSC's bij de plaatselijke moderne vakbeweging, als organen van die vakbeweging, die optreden voor de verdediging van de onmiddellijke belangen der ongeorganiseerden en hen voor de moderne bonden te werven zodra zij werk gekregen hebben. De communisten in de WSC's hebben tot taak aan de spits te staan van deze strijd voor aansluiting bij de vakbonden en alle klassebewuste elementen in de moderne vakbeweging moeten hen daarbij ondersteunen.”⁶

In Amsterdam en andere plaatsen werd uitvoering gegeven aan deze congresbesluiten; er vormden zich nieuwe verenigingen. Uit deze werklozenverenigingen werd in Amsterdam de Amsterdamse Vereniging van Ongeorganiseerde Werklozen gevormd, haar orgaan was „Eendracht Maakt Macht”. De vereniging werd kortweg EMM genoemd.

SDAP/NVV en de werklozenbeweging

In 1933 stelde het NVV een speciale afdeling in voor werklozen, die het maandblad *Werklozenzorg* uitgaf. Het NVV besloot tot oprichting van werklozenverenigingen, die in de plaatselijke bestuurdersbonden konden worden opgenomen. Deze verenigingen hielden zich voornamelijk bezig met ontspanning, ontwikkeling en advieswerk. Men kon lid worden door een verklaring te ondertekenen waarin stond dat men bij het krijgen van werk lid zou worden van het NVV.

Werklozenzorg keerde zich vanaf haar eerste nummer fel tegen de WSC's en de CPN. Het blad prees bijvoorbeeld juli '35 een brochure aan van J. G. Suurhoff, „Eenheid van actie? . . . Ja!” De inhoud was deze: De communisten wilden de regering ten val brengen met een algemene werkstaking, die tot geweld zou leiden en de middengroepen in de armen van het fascisme zouden jagen. Communisten wilden de ge-

wapende opstand en daarna het schrikbewind, zij waren evenals de WSC's tegen maatregelen ten bate van de arbeiders en daarom ook tegen de vakbeweging. In het propagandamateriaal van de SDAP werden communisme en fascisme op één lijn gesteld.

Tegen de steunverlaging van 1936

Een uitzondering was daarom het bericht dat in maart 1936 in *Werklozenzorg* verscheen over de interpellatie van Louis de Visser over verlaging van de steunregeling in de werkverschaffing. Men onthield zich hierbij van het gebruikelijke anti-communisme maar steunde de minister in zijn antwoord dat de interpellatie te vroeg kwam omdat het overleg nog gaande was in de contactcommissie en met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. De bestuurder die in het NVV belast was met werklozenzaken, Lindeman, zat in de contactcommissie voor het NVV. Hij wist op dat moment waarschijnlijk al, dat verlaging van de steunnormen en afschaffing van de huurtoeslag werden voorbereid.⁷ Het NVV zat tussen twee vuren; aan de ene kant probeerde het een goede verstandhouding met Sociale Zaken te houden, aan de andere kant zou de steunverlaging een enorme verontwaardiging bij de bevolking losmaken.

Augustus 1936 maakte minister Slingenberg van Sociale Zaken de plannen tot steunverlaging bekend. Deze voorstellen bevatten naast verslechtingen enkele kleine verbeteringen. Het belangrijkste waren echter de afschaffing van de huurtoeslag en de invoering van standaardlonen. De regering wilde de beschikbare middelen „rechtvaardiger verdelen”. De werkloosheid had in 1936 een absolute piek, maar de regering verwees naar de nood van 's Rijks schatkist en wenste niet meer uit te geven voor de steun aan werklozen en hun gezinnen.

EMM protesteerde in het eerste nummer van haar blad.⁸ Onder de kop „Ernstige verlaging van de steunuitkering” zette zij uiteen, dat naast kleine verbeteringen voor minstbedeelden op het platteland deze maatregelen grote verslechtingen betekenden voor het overgrote deel van de werklozen in de steden. Zij keerde zich ook tegen de tendens om steeds meer tot uitkering in natura over te gaan. Dit betrof vaak producten van slechte kwaliteit en ging ten koste van de middenstand. De invoering van de standaardlonen was een verbetering voor de jongeren, maar een verslechting voor de langdurig werklozen. De grootste klap voor de werklozen was de afschaffing van de huurtoeslag; meer dan 20 procent van de huur werd aldus niet meer vergoed aan 60 procent van

de Amsterdamse werklozen. De regering motiveerde deze maatregel als bevordering van huurverlaging.

Ook het NVV protesteerde tegen de afschaffing van de huurtoeslag. De NVV-bestuurder Lindeman riep op een vergadering in Heerlen op het bedrag dat men niet meer ontving als huurtoeslag van de huur af te houden. Zijn uitspraak: „Van de steun kan geen dubbeltje meer af!” werd de leuze van het NVV, die door EMM zo krachtig mogelijk werd ondersteund. Lindeman verklaarde tegenover *Het Volk*, dat het hier niet alleen een steunverlaging betrof, maar ook een middel om de lonen van arbeiders uit de verschillende beroepen naar beneden te halen.⁹

EMM zette zich in voor alle NVV-maatregelen tegen de verslechteringen, belegde wijkvergaderingen in Amsterdam-West, Haarlemmerpoort en Jordaan en stuurde resoluties naar de minister. EMM verzocht de Amsterdamse Bestuurdersbond om een gesprek over de toestand. Ook richtte zij zich tot B en W; zij vroeg toestemming voor een demonstratie en meeting. Deze werd niet verleend. Een vanuit wijkvergaderingen afgevaardigde vrouwendelegatie naar B en W werd tot driemaal toe een onderhoud geweigerd. De vrouwendelegatie wilde de stijging van melk- en broodprijzen aan de orde stellen.

In het hele land werden door het NVV protestmeetings gehouden, in Rotterdam waren 5000 aanwezigen, in Amsterdam 9000 terwijl gelijktijdig een meeting van de CPN met 6000 aanwezigen plaats vond. Het eerste resultaat van het massale protest kwam na een gesprek tussen Colijn en de wethouders van Sociale Zaken van de vier grote gemeenten; de steunverlaging werd eerst 14 dagen en daarna nog eens 14 dagen uitgesteld.

EMM riep op tot deelname aan demonstraties tegen de steunverlaging en voor het Plan van de Arbeid, met name voor de uitvoering van grote werken, die 200.000 arbeidsplaatsen zouden opleveren, de handhaving van CAO's, een 40-urige werkweek met vier uur looncompensatie en vooral om de verhoging van de steun. Deze eisen werden verbonden met de strijd tegen het fascisme.

In deze dagen van grote sociale beweging vonden de feestelijkheden plaats in verband met de verloving van prinses Juliana en Bernhard. EMM eiste geen „brood en spelen” voor het volk, maar „arbeid en welvaart”. De eerste steunverlaging van f 1,- werd doorgevoerd, terwijl iedereen een gift kreeg van f 2,50 ter gelegenheid van de verloving van het vorstelijk paar. EMM was van mening dat het geld, uitgetrokken voor de feesten, onthouden werd aan de lotsverbetering van de werklozen.

Ook werd opgeroepen om de steunvermindering van de huur af te hou-

den. De acties voor huurverlaging die in Amsterdam en andere plaatsen al jarenlang met vaak grote verbetering en met succes werden gevoerd, kwamen in een stroomversnelling. De acties grepen snel om zich heen. EMM steunde onder meer met haar adviesbureaus. Bij gerechtelijke verkoping van huisraad wegens huurschuld collecteerde men in de buurt om het huisraad te kunnen opkopen en teruggeven. Deze veelvuldig toegepaste solidariteitsacties kenden ook al een jarenlange praktijk. Gemeente, vakbondsbestuurders en huisbazen vormden commissies om de kwestie met compromissen te regelen. Omdat de strijd tegen elke aantasting van de steunregeling ging wees men de commissies af.

Onder druk van de protesten zegde de regering huurverlaging voor woningwetwoningen toe evenals een kleine verhoging van de standaardlonen in de grote steden, naast enkele andere kleine verbeteringen.¹⁰ Eind september 1936 werd de gulden gedevalueerd met bijna 20 procent. De regering schortte de invoering van de standaardlonen op; begin oktober werd de huurtoeslag omgezet in een overgangstoeslag, die voorlopig zou worden gehandhaafd.

EMM noemde de devaluatie een ramp voor de Nederlandse werkende en werkloze bevolking. De lonen waren in voorgaande jaren met 20, 30 en 40 procent verlaagd. De prijzen waren ook gedaald maar stegen als gevolg van de devaluatie. Vooral de werklozen werden getroffen; eerst was hun steun verlaagd, daarna was de waarde van hun steun verminderd. EMM eiste onmiddellijke intrekking van de doorgevoerde steunverlaging en verhoging van de steun met de stijging van het indexcijfer. Zij beoordeelde de troonrede als een voortzetting van de aanpassingspolitiek. Begin december eiste EMM een kerstuitkering voor werklozen van tenminste 35 procent. De prijzen waren volgens de Nederlandse Verbruikerscoöperaties onrustbarend gestegen, EMM publiceerde het statistisch overzicht en drong aan op steun in natura in de vorm van schoeisel, dekens, winterkleding en kleding en schoeisel voor kinderen evenals goede en betaalbare brandstof en volledig herstel van de huurtoeslag.

Opgenomen in het NVV

De leiding van de SDAP was weinig gelukkig met de wijze waarop het NVV tegen de steunverlaging optrad. De uitspraak van Lindeman, dat de vermindering van de huurtoeslag van de huur moest worden afgehouden had veel publiciteit gekregen. Lindeman werd door Vorrink en

Albarda gecritiseerd in een partijbestuurszitting.¹¹ De laatste wees op zijn brief aan het NVV-bestuur, waarin hij ernstig waarschuwde tegen „de onbezonnen woorden van Lindeman”. Volgens Albarda begaf het NVV zich op de „illegale weg” wanneer het parool van Lindeman werd opgevolgd. Albarda kwam dan voor moeilijkheden in de Kamer te staan zoals eerder door uitlatingen over de miterij van de *Zeven Provinciën*; hij kon dat niet nog eens hebben.¹²

De gewraakte uitspraken van Lindeman waren door EMM gepopulariseerd, terwijl zij opriep de actie van het NVV te steunen. Enkele bestuurders van EMM zochten Lindeman thuis op met de statuten om te praten over aansluiting van EMM bij het NVV. De NVV-bestuurders Kupers en La Bella werden erbij gehaald, de laatste was tegen.¹³ De aanvraag tot opname kwam in het bondsbestuur waar een meerderheid vóór was. De Amsterdamse Bestuurdersbond (ABB) was aanvankelijk tegen, zodat EMM maart 1937 wél aangesloten was bij het NVV en nog niet bij de Amsterdamse Bestuurdersbond. Pas in juni van dat jaar stemde de ABB ermee in op voorwaarde dat zijn bestuurder Van de Berg als vertegenwoordiger van de ABB in het bestuur van de EMM mocht. Simon Korper kwam toen als vertegenwoordiger van EMM in de ABB. De NVV-bestuurder Adri de Ruyter was al als voorzitter in het bestuur van EMM geplaatst. Suurhoff werd voorzitter van de ontwikkelingscommissie van werklozen die zich bezig hield met de scholing.

September 1936 had NVV-bestuurder Albers nog in *Werklozenzorg* geschreven: „De nieuwste methode is thans blijkbaar, om te pogen, in onze plaatselijke vakcentrales — dus de bestuurdersbonden — door te dringen. Zoals ons uit verschillende gemeenten bleek, gaat men daartoe eenvoudig over tot het stichten van een werklozenvereniging en vraagt doodleuk aansluiting der werklozenvereniging bij de bestuurdersbond.”

De Amsterdamse Bestuurdersbond schreef in zijn jaarverslag 1937-1938 over de opname van EMM: „Het ABB-bestuur, hoewel een vergroting van het ledental zeer op prijs stellende, meende hierin een uiting te zien van de eenheidsfront-tactiek der Communistische Partij en had tegen aansluiting aanvankelijk nogal ernstige bezwaren.”

Deze „eenheidsfront-tactiek” werd door de SDAP konsekwent afgewezen. De CPN stelde de SDAP voor om gezamenlijk campagne te voeren voor de Tweede Kamerverkiezingen en zelfs om met gezamenlijke lijsten uit te komen. Zij was bereid haar raadsleden te laten deelnemen aan de werkzaamheden voor het Plan van de Arbeid. Het gezamenlijk

de verkiezingen ingaan werd door de SDAP afgewezen, voor deelname van CPN-raadsleden aan de werkzaamheden voor het Plan werd door het dagelijks bestuur besloten een voorzichtige circulaire te maken.¹⁴ EMM werd in rechtse en sociaal-democratische kringen afgedaan als een „communistische mantelorganisatie”. Toen EMM 4000 leden had waren er enige honderden lid van de CPN, enkele honderden lid van de SDAP en verreweg de grootste groep partijloos. De besturen bestonden naar schatting voor een derde uit communisten, een derde uit sociaal-democraten en een derde uit partijlozen.¹⁵

De invloed van de communisten was dus bekend. Bij de opname speelde ongetwijfeld een rol, dat er een grote beweging was onder de werklozen. Voorwaarts, de sociaal-democratische werklozenvereniging in Amsterdam die al bij het NVV was aangesloten, had volgens haar jaarverslag in *Werklozenzorg* van juli 1936 slechts 239 leden. Zij hield zich uitsluitend bezig met cultureel werk, ontspanning en advies.¹⁶ Het NVV had onder de Amsterdamse werklozen nauwelijks invloed.

Bovendien was het ledental van het NVV in 1935 verminderd met meer dan 10.000 tot 275.817. In Noord-Holland was de vermindering het sterkst, van 78.581 naar 74.901.¹⁷ Dit ledenverlies was zo nijpend, dat iedereen in dienst van het NVV een salarisvermindering kreeg van 10 procent.¹⁸ EMM schreef, eenmaal aangesloten bij het NVV, 200 leden naar het NVV over binnen één jaar.¹⁹

EMM organiseerde tientallen vergaderingen waar NVV-bestuurders spraken en mobiliseerde werklozen voor de acties van het NVV en voor het Plan van de Arbeid. De opname van EMM betekende niet, dat de leiding van de SDAP haar houding ten aanzien van de communisten had veranderd. In de verkiezingscampagne van 1937 gaf de SDAP vier speciale tegen de communisten gerichte manifesten uit (oplage 390.000) en een krant tegen fascisme en communisme (oplage 1.871.961).²⁰ Het NVV had de SDAP verzekerd, dat er in het bestuur van EMM geen communisten zaten.²¹ EMM kon nu ook deel nemen aan de landelijke bijeenkomsten van de bij het NVV aangesloten werklozenverenigingen. Zij werkte aan de propaganda-acties van het NVV door het verspreiden van manifesten, duizenden werklozen bezochten de openbare vergaderingen. Zo werd ook de solidariteit van de bevolking georganiseerd.

EMM deed een beroep op de middenstand om de strijd van de werklozen te steunen. Deze was immers eveneens slachtoffer van de crisispolitiek van de regering; het verlagen van de koopkracht trof de middenstand in zijn bestaan. EMM maakte de middenstanders duidelijk, dat de strijd van de werklozen met hun partijen en vakorganisaties voor

de verdediging van het levenspeil ook in hun belang was.

EMM nam ook stelling in internationale vraagstukken. Zij was actief in de actie voor het republikeinse Spanje en bestreed het fascisme in Duitsland waar zij dat kon. In haar blad waarschuwde zij tegen de activiteiten van de NSB en wees ze daarbij op de gebeurtenissen in Oostenrijk en het Sudeten-gebied in Tsjechoslowakije.

Groot was de verontwaardiging toen de minister van Sociale Zaken maart 1937 een circulaire naar de gemeentebesturen stuurde, waarin werd verzocht medewerking te verlenen aan het zenden van werklozen naar Duitsland. Werklozen mochten in principe politieke bezwaren maken, maar bij weigering van werk in Duitsland moest worden nagegaan of plaatsing in de werkverschaffing dan wel steun- of kasuitkering behoorde te worden voortgezet.²² Nederlandse werklozen verdienden in Duitsland f 9,- à f 10,- in een werkweek van 60 tot 70 uur!

EMM mobiliseerde ongeorganiseerde werklozen en werkverschaffingsarbeiders in de dagelijkse belangenstrijd. Zij verkocht 2500 kaarten voor een demonstratie ter ondersteuning van de interpellatie van professor Van Gelderen, voor het scheppen van blijvende werkverruiming. EMM bood hulp met haar adviesbureaus door voor de rechten van de werklozen op te komen en te proberen boeten en strafmaatregelen te verminderen bij „fraudegevallen”. Doordat EMM aangesloten was bij de ABB werd zij erkend door Maatschappelijke Steun en zou zij stempelfaciliteiten krijgen.

Het NVV stelde landelijk eisen voor de werklozen zoals: duurtetoeslag, verhoging van steun en lonen in de werkverschaffing, een wettelijke steunregeling, verhoging van de B-steun, kolentoeslag, etc. Romme kwam als minister van Sociale Zaken met kleine verbeteringen en z'n beruchte „kwartje”. Bij elk kwartje dat de werkloze spaarde voor kleding en dekking werd een kwartje van Maatschappelijk Hulpbetoon gelegd. Dit gold enkel gezinnen met twee of meer kinderen. Het NVV wees de regeling af. EMM konstateerde dat in Amsterdam slechts 2,5 procent van de in aanmerking komende gezinnen tot sparen in staat was, oftewel 450 mensen. Romme voerde december 1937 de brandstoffentoeslag weer in.

De werklozen stelden zich niet tevreden met de door Romme toegeworpen kruimels, zoals bleek op de massaal bezochte ledenvergaderingen van EMM.

De organisatie van EMM

In haar eerste nummer had EMM de statuten en het huishoudelijk reglement afgedrukt. In de statuten stond onder meer: „De vereniging stelt zich ten doel de stoffelijke en zedelijke belangen harer leden te behartigen en streeft daarbij naar nauwe samenwerking met de vakbeweging.” (art. 2) „De vereniging is zelfstandig en draagt een plaatselijk karakter.” (art. 4) „Leden van de vereniging, die aan het werk gaan in het vrije bedrijf moeten zich als lid van een vakvereniging laten overschrijven, in het vak waartoe zij behoren.” (art. 6)

Het EMM-bestuur zette in dit nummer het doel van de vereniging uiteen. Loonsverlaging van de werkenden betekende verlaging van de steunnormen in de bedrijfstak. Er heerste willekeur ten aanzien van de werklozen en ongelijkheid in de uitkeringen. Er werd gekort op schoei- en kleding voor de werklozen; in 1935 werd hiervoor f 3,6 miljoen besteed, in 1936 f 200.000,- minder. EMM wilde werklozen organiseren, die niet in de vakbeweging konden worden opgenomen, om hun positie te verdedigen en te verbeteren. De belangen van de werklozen waren gekoppeld aan die van de werkenden. Zij stelde zich ten doel de werklozen nader tot de vakbeweging te brengen en allen ongeacht hun overtuiging organiseren, behalve fascistten. Met goed advieswerk zou zij de belangen van haar leden en alle andere werklozen behartigen. Haar leden moesten dezelfde rechten krijgen als vakverenigingsleden, zoals dat op andere plaatsen in het land gebeurde. EMM wilde betrekkingen met de autoriteiten voor belangenbehartiging en bruikleen van lokalen van het gemeentebestuur voor cultureel werk en goedkope bad- en zwemgelegenheden. Zij wilde naast de materiële ook de culturele belangen van de werklozen behartigen.

EMM had in enkele maanden tijd 1000 leden. Haar blad was een flinke gedrukte krant van vier pagina's, die ongeveer tweewekelijks verscheen, vanaf april 1939 wekelijks. De oplage was augustus 1936 12.000 exemplaren en oktober 1936 20.000. Het blad critiseerde de regeringspolitiek, schreef over de sociaal-economische toestand, deed verslag van de acties, polemiseerde met politici en anderen die zich tegen de werklozen keerden. Zo bestreed zij de lastercampagne, die door de pers tegen de werklozen werd gevoerd. Ook berichtte het blad over internationale ontwikkelingen: de burgeroorlog in Spanje, de opkomst van het fascisme en het optreden van het Hitler-regiem.

EMM ondersteunde met haar blad de aktie van de IJmuider vissers, de zeeliedenstaking, stakingen in bouw en metaal, etc. Zij deed in haar

blad verslag van alle werkzaamheden en maakte propaganda voor haar organisatie. De behandeling van adviesgevallen en nieuws uit de afdelingen behoorde tot de vaste rubrieken. Het blad werd bekostigd uit advertenties, de opbrengst van colportages en de contributie van de leden (5 cent per week), die het blad gratis kregen.

EMM had augustus 1936 vijf afdelingen: Haarlemmerpoort, West, Jordaan, Zuid en Oost. Het ledental groeide aan tot 4000 en zes afdelingen in januari 1937.

EMM had één vrijgestelde met een salaris van f 20,- per week voor advieswerk. Advieswerk was een belangrijke activiteit. In augustus 1936 vroegen in één week 130 mensen om advies: 20 die te lang op steun moesten wachten, 14 gevallen van steunuitsluiting wegens fraude of vermoedelijke fraude, 30 gevallen voor steunverhoging, 25 voor kleding, dekking, kinderuitrusting en schoeisel, 1 werkverschaffingsgeval, 6 echtscheidingen en 40 diversen. Begin oktober moesten in 3 weken 400 adviesgevallen worden behandeld, waarvan 70 procent met resultaat werd afgesloten.

EMM organiseerde cursussen, kaderscholing over het NVV, scholing voor vrouwen, aparte vrouwengroepen, excursies naar Artis, de Arbeiderspers, het Troelstra-oord, etc., evenals fietstochten, grote kinderfeesten waarvoor zij straatcollectes hield, boottochten, vis- en voetbaltoernooien. Zo werden contacten met andere werklozenverenigingen van de landelijke bijeenkomsten van het NVV verstevigd. EMM nam deel aan de 1-mei-viering van het NVV en hield in het kader van de Spanje-actie Spanjeavonden met tombola en steunlijsten.

afgesneden van het NVV

De vreugde over de bereikte eenheid was van korte duur. Nadat EMM van het NVV was afgesneden, zette zij alle moeilijkheden nog eens op een rijtje. Een van de voorwaarden tot toelating tot het NVV was geweest dat de ABB het recht had om bepaalde personen van de ledenlijst van EMM af te voeren. Deze voorwaarde sloeg kennelijk op eerder door het NVV geroeyeerden.

Al snel na de opname begonnen de moeilijkheden. Het kwam de ABB ter ore dat Simon Korper, de secretaris van de scholings- en propagandacommissie lid was van de CPN. Na enig geharrewar werden vier EMMers door de ABB geroyeerd, waaronder twee leden van het centraal bestuur, Simon Korper en Van der Meulen. Alle afdelingen pro-

testeerden tegen de royementen, toen deze toch werden doorgezet bedankten velen voor EMM.

De ABB schreef in zijn jaarverslag '37-'38 naar aanleiding van deze kwestie: „Een en ander leidde er toe, dat ter consolidatie van de organisatie aan een commissie werd opgedragen nieuwe statuten en reglementen voor EMM te ontwerpen”.

Augustus '38 klaagde EMM: „Er zijn meerderen die zich laten leiden door de moeilijkheden, welke onze vereniging heeft moeten doormaken en nog doormaakt en zij vragen dikwijls hoe het eigenlijk met de ons toegezegde stempelfaciliteiten gesteld is.” December '37 waren hiervoor 2300 formulieren naar Maatschappelijke Steun (MS) gestuurd. Op grond van het bericht van de ABB, dat het gemeentebestuur had verklaard geen enkel bezwaar meer te hebben tegen het verlenen van stempelfaciliteiten aan EMM, kondigde de voorzitter 26 maart '38 aan, dat de stempelfaciliteiten er door waren. EMM verwachtte van stempelfaciliteiten ook ledenwinst. MS had al een onderzoek ingesteld naar het gebouw en op haar aanwijzing waren verbouwingsplannen ingediend bij Bouw- en Woningtoezicht. Toen het op uitvoering aankwam eiste de ABB, dat eerst de nieuwe statuten en reglementen in orde moesten zijn. Dat duurde een jaar. Ook hierdoor bedankten velen als lid.

De reglementencommissie, die bestond uit De Ruyter (NVV), Schaasberg (EMM), De Vries (ABB) en Van de Berg (ABB), weigerde tot tweemaal toe de clause van de ABB te aanvaarden die uiteindelijk door de ABB werd doorgedrukt, nl. de clause: „Royementen kunnen door het bestuur van de Amsterdamse Bestuurdersbond worden uitgesproken van leden, die in woord, daad of geschrift tonen, communistische of nationaal socialistische beginselen aan te hangen. ” Deze clause had geen enkele andere werklozenvereniging in haar statuten. Alle ledenvergaderingen van de afdelingen van EMM verwierpen deze clause. Het centraal bestuur van EMM, dat vanaf de oprichting zitting had, trad collectief af. Het mocht niet baten. Op de Algemene vergadering van de ABB in april '39 sprak zelfs Lindeman er zich tegen uit, maar hij ging uiteindelijk door de knieën. Een aantal bij de ABB aangesloten organisaties waren afwezig en enkelen liepen voor de stemming weg. De afsnijding van EMM was een feit.

Volgens EMM waren rechtse NVV-leiders vóór het Plan Westhoff (zie verder), zij lieten het Plan van de Arbeid vallen, toen het bij de verkiezingen van '37 niet de grootse resultaten opleverde die men ervan verwacht had.²³ Regeringsdeelname stond al geruime tijd ter discussie. Het Plan Westhoff werd door de SDAP/NVV-top een betere basis voor

die discussie geacht dan propagandistische actie voor het Plan van de Arbeid, ook daarom moest EMM verdwijnen.

EMM richtte zich bij verschillende gelegenheden tot de besturen van andere bij de ABB aangesloten bonden zoals over het uitblijven van de stempelfaciliteiten. De voorstellen van de communisten kregen in het NVV en ABB in toenemende mate steun; de NVV-top was benauwd onder verscherpte politieke verhoudingen acties niet meer in de hand te kunnen houden.²⁴ De problemen waren er echter al vanaf het begin, vooral vanuit de ABB. Uiteindelijk kregen degenen die altijd tegen EMM waren geweest hun zin. Bovendien groeide het ledental van het NVV weer, dat van EMM was door alle problemen teruggelopen van 4000 naar 1854. De fusie met Voorwaarts, waartoe bij de opname van EMM besloten was, vond nooit plaats. Het kleine Voorwaarts kreeg na afsnijding van EMM de stempelfaciliteiten.

Ongetwijfeld veroorzaakte het roeyement van EMM grote beroering in de bij het NVV aangesloten werklozenverenigingen. In *Werklozenzorg* werd verslag gedaan van het roeyeren van communisten. Het anti-communisme dat tijdens het lidmaatschap van EMM in de kolommen van *Werklozenzorg* praktisch afwezig was geweest, nam in alle hevigheid toe. In *Werklozenzorg* van juni-juli '39 lezen we in het verslag van de landelijke bijeenkomst: „Toen daarbij ook even het roeyement van de Amsterdamse werklozenvereniging EMM door de Amsterdamse Bestuurdersbond ter sprake kwam, bleken slechts enkele afgevaardigden aan enige nadere toelichting behoefte te hebben. Ongetwijfeld omdat zij het mogelijk achtten, dat door het roeyement een stukje grotere eenheid der arbeiders verloren was gegaan...” Vanaf het roeyement werd in elk nummer van *Werklozenzorg* een aanval op EMM gedaan.

EMM tegen de crisispolitiek

De werkverschaffing

Een groot conflictpunt met het NVV werd de werkverschaffing. De werkverschaffing was onderdeel van het overleg tussen vakbeweging en Sociale Zaken. Het NVV zat ook met een vertegenwoordiger in de provinciale „Werk-comités” voor de werkverschaffing. Tot het overleg van deze werk-comités met de rijksinstructeur hoorde het opleggen van disciplinaire straffen aan de tewerkgestelden. Dit gebeurde volgens ministeriële richtlijnen. Enkele van deze richtlijnen waren: Dronkenschap, een keer, twaalf dagen uitsluiting; vaker, uitsluiting tot nader or-

der. Knoeien met het werk, een keer, twaalf dagen uitsluiting; vaker, uitsluiting tot nader order. Onhebbelijk optreden, een keer, zes dagen uitsluiting; vaker, uitsluiting tot nader order. Handtastelijk optreden of bedreiging van het leven, uitsluiting tot nader order. Verspreiden van ongewenste lectuur, uitsluiting tot nader order. Verzwijgen van inkomsten, uitsluiting tot nader order en bij herplaatsing werd het gedrag in gedeelten van het loon ingehouden.

Bij uitsluiting tot nader order moest aan de minister een voorstel worden gedaan voor de duur van de straf. Hierbij werd de vertegenwoordiger van de vakbeweging betrokken.²⁵ Wanneer werkverschaffingsarbeiders waren uitgesloten, vielen ze terug op de steun en al was het loon niet hoog, het betekende een terugval van het toch al lage inkomen.

J. Engels, die zelf in de werk-comités in N.Holland, Z.Holland en Utrecht zat, schreef de meeste redactionele artikelen in *Werklozenzorg*. Hij keerde zich fel tegen de activiteiten van EMM op de werkverschaffing; „Het is nog nimmer gelukt door een staking in de werkverschaffing verbeteringen voor de arbeiders te bereiken”.

De werkverschaffing werd in mei '38 met 50 procent uitgebreid. De activiteiten van EMM onder de werkverschaffingsarbeiders namen toe. Hun positie verschilde met die van de werklozen. Werkverschaffing zag EMM als een loondrukexperiment. Het inkomen van de werkverschaffingsarbeider was niet veel beter dan dat van de werkloze en beduidend lager dan het loon in het vrije bedrijf, terwijl hij daarvoor produktief werk leverde.

Op 4 oktober '39 werd EMM op een algemene ledenvergadering omgezet in de landelijke bond van werkverschaffingsarbeiders. Deze bond maakte een snelle groei door. Overal in het land werden afdelingen opgericht, in Utrecht, Leeuwarden, Krommenie, Veendam, Emmen, Alkmaar, IJmuiden, Zaandijk, Den Haag, Oude Pekela, Westzaan, Assendelft, Haarlem, Heerlen, Zaandam, Hilversum, Deventer, Enschede, Heer, Maastricht, Schiedam, Velsen, Rotterdam, Apeldoorn, Almelo, Eindhoven, Assen, Diemen, Scheemda, Winschoten, Nijmegen, Alteveer, Nieuwenhagen, Heiligerlee, Wormerveer, Schagen, Beverwijk, Groningen, Haulerwijk, Emmer-Compasuum en Finsterwolde. Bestaande werklozenverenigingen in Oostzaan en Enschede sloten zich aan evenals het anti-duurte comité van Den Haag. EMM belegde 24 december 1939 een groot landelijk kongres in Bellevue te Amsterdam. Deze bond kwam natuurlijk niet uit het niets maar was het resultaat van jarenlange strijd van werklozen, die door EMM en het optreden van de communistische partij organisatorisch gebundeld werd.

In de werkverschaffing werden werkverschaffingscommissies gekozen

door de arbeiders; deze werden door de autoriteiten en de Nederlandse Heidemaatschappij niet erkend. EMM ondersteunde stakingen in de werkverschaffing. Zoals in Drente waar de staking zich richtte tegen de willekeurig vastgestelde en lage tariefloren, de zeer slechte hygiënische en sociale toestanden en de willekeur van de bazen waaraan de arbeiders waren blootgesteld. Het indirecte resultaat van de actie was, dat de lonen in andere kampen werden verhoogd en de behandeling verbeterde. EMM verklaarde zich solidair met de 45 geschorste arbeiders in Rhenen, die hadden geprotesteerd tegen het slechte eten.

In dat verband werden ook daden van de vakbeweging geëist en gewaar- schuwd tegen het demagogisch optreden van fascistten, die de werklo- zen tegen de vakbeweging probeerden op te zetten.

EMM ruimde in haar blad plaats in voor de grieven van de Groninger werkverschaffingsarbeiders en hun eisen: een 45-urige werkweek met behoud van loon als overgang naar een 40-urige werkweek, een mini- mumregeling van de tarieven uitgaande van een weekloon van *f* 18.-, een uitkering bij ziekte en ongeval eventueel aangevuld tot het steunbe- drag door het Bureau van Openbare Armenzorg, volledige steun in de periode waarin niet gewerkt wordt, een behoorlijke vergoeding bij re- gen, hitte- en tijdverlet, een behoorlijke vergoeding voor verplichte feestdagen. De strijd in de werkverschaffing ging door tot in de oorlog.

Het Plan-Westhoff

Eind '38 werd in opdracht van minister Romme het Plan-Westhoff uit- gewerkt. Men wilde alle werklozen, ongeacht hun beroep in de werk- verschaffing opnemen. In het plan werd enkel gesproken over cultuur- technische werken. Deze werkverschaffing moest worden beheerd door overheid en bedrijfsleven. De overblijvenden zouden onder de armen- zorg vallen, want de steun werd afgeschaft.

Werkfonds en werkverschaffing bracht men in het kader van het Plan- Westhoff onder in een „Maatschappij tot bevordering van uitvoering van werken”. Volgens EMM betekende uitvoering van dit plan een vermindering van het basisuurloon met 4 procent. De werkverschaf- fingsarbeiders werden dan gelijk gesteld met arbeiders uit het vrije be- drijf, dat wil zeggen met de landbouw die de meest achterlijke arbeids- voorwaarden had. Alle toeslagen en B-steun werden ingehouden, waar tegenover een compensatie van slechts *f* 1,10 per week stond. Ook verviel de ontheffing van belastingen en de vrije geneeskundige hulp. Deze maatregelen moesten de werkloosheid opheffen zonder dat hier-

voor door de overheid veel extra geld uitgetrokken hoefde te worden.²⁰⁾ Het Plan-Westhoff werd door de regering als een soort alternatief voor het Plan van de Arbeid gepresenteerd. Het NVV reageerde positief op deze regeringsplannen. De kritiek van EMM was scherp. April '39 schreef zij: „Door, als Lindeman, de arbeiders op te roepen de katholieke ministers bij de versnelde uitvoering van het Plan-Westhoff te ondersteunen, is bereikt, dat met de hulp van de moderne arbeidersbeweging dit schandelijke reactionaire plan dreigt te worden verwerkelijkt”. Op dat moment was EMM reeds door het NVV geroyeerd. April '39 besloot EMM op haar jaarvergadering op te treden tegen het Plan-Westhoff, voor uitvoering van grote werken, zoals genoemd in het Plan van de Arbeid, voor een volwaardig loon, voor een betere werklozenzorg, en verbetering van de toestand in de werkverschaffing. Voor het scheppen van arbeidsplaatsen eiste zij: 40-urige werkweek en verkleining van de leerlingenschaal, herstel van onderwijs vanaf 3,5 jaar. De werklozenzorg moest worden verbeterd door: een wettelijke steunregeling, verbetering van de B-steun, omzetting van de kolentoeslag in een duurtetoeslag, betere geneeskundige hulp.

EMM keerde zich ook tegen de neutraliteitspolitiek van de regering en verklaarde zich voor een politiek van collectieve veiligheid. In het voorjaar van '39 maakte de regering plannen bekend om werklozen bij defensie in te schakelen. Een verandering in de dienstplichtwet moest 3500 werklozen oproepen in de plaats van mensen die werk hadden en grensversterkingen zouden in werkverschaffing worden aangelegd. Tegenover deze defensieplannen stelde EMM voor om de weerbaarheid van ons volk te versterken door een krachtige welvaartspolitiek. Ons land moest in staat van verdediging worden gebracht tegen normale lonen en de regeringszorg voor de achterblijvende gezinnen van de gemobiliseerden moesten worden verbeterd.

De jeugdwerkloosheid

De jongeren vormden onder de werklozen een grote groep. Jeugdwerkloosheid leidde tot grote problemen in de gezinnen, want jongeren kregen geen of weinig steun. Werkloze jongeren hadden geen financiële basis om een gezin te stichten en geen toekomstperspektief. Door de grote jeugdwerkloosheid kregen jongeren die werk hadden een fooi in plaats van normaal loon.

Er werden plannen voor de jeugdwerkkampen door de regering uitgewerkt. Deelname zou vrijwillig zijn, maar werd aangetekend in een

staat-van-dienst-boekje, dat bij sollicitaties getoond moest worden. In dit boekje moesten ook de werkgevers aantekeningen maken.²⁷

Het doelloos rondhangen en de financiële problemen werkte jeugdcriminaliteit in de hand. EMM eiste voor jongeren een zelfstandige uitkering als er niet voor voldoende werk gezorgd kon worden. Zij vormde jeugdgroepen en gaf de jeugd een plaats in haar organisatie.

De SDAP in de regering

Na de val van de regering Colijn pleitte EMM voor een regering van SDAP, vooruitstrevende katholieken en Vrijzinnig Democraten op basis van het Plan van de Arbeid. In het kabinet-De Geer werd ex-NVV-bestuurder van den Tempel minister van Sociale Zaken en Albarda minister van Waterstaat.

Augustus '39 eiste EMM van de nieuwe regering: een gelijke en verhoogde gezinsuitkering voor alle onder de wapenen geroepenen, verhoging van de steun met 5 procent, ter beschikking stellen van goedkope levensmiddelen, maatregelen tegen de prijsopdrijving, stopzetting van de 14-daagse uitzending naar de werkverschaffing. Voor inwilliging van deze eisen werd een petitie gevoerd aan de stempellokalen.

Miljoenennota en begroting van 1940 werden gecritiseerd: de kapitaalbelangen werden wel verdedigd, maar de positie van de werklozen verbeterde niet. Wel stegen de defensieuitgaven, maar er werd geen uitvoering gegeven aan grote werken en luchtbescherming. Verbetering van onderwijs bleef uit. Voor werkverschaffing en werkfonds werd meer geld uitgetrokken. In grote lijnen zette Van den Tempel het beleid van Romme voort.²⁸

De prijzen van levensmiddelen bleven stijgen, evenals die van wollen en katoenen stoffen en leer. De eis van steunverhoging met 5 procent werd in oktober verhoogd tot 10 procent. Toen een week later in Leiden de steun met 5 procent werd verhoogd waren de prijzen sinds januari al met 13 procent gestegen. Het NVV trad pas in oktober op voor de 5 procent-eis. EMM eiste ook een vervroegde en verhoogde brandstoffentoeslag; garantieloon voor de werkverschaffing gelijk aan het gemiddelde van de plaatselijk geldende contractlonen; de afschaffing van het tarievenstelsel; tewerkstelling in de woonplaats of omgeving; uitvoering van grote werken en schuilkelders tegen normaal loon.

Januari '40 kende de regering 5 procent duurtatoeslag toe aan de werkverschaffingsarbeiders en werklozen. Het CBS gaf echter in november al een prijsstijging voor voedingsmiddelen aan van 9 procent,

een stijging die zich nog voortzette. De algemene prijsstijging was 5 à 6 procent. Voor werklozen telden vooral de prijzen voor voeding, omdat zij nauwelijks geld overhielden voor iets anders. Een aantal vakbondsafdelingen namen de 10 procent-eis over. Omdat de prijsstijgingen doorgingen, stelde EMM februari haar eisen bij: verhoging van steun en lonen met 15 procent, verhoging van het kolengeld, meer goedkope levensmiddelen voor de werklozen. De actie voor kolengeld had al snel plaatselijk succes.

Dit was het beeld aan de vooravond van de Duitse inval. 1 mei 1940 verscheen het laatste nummer van EMM. Direct na de inval van de Hitler-legers werden alle lokalen door EMM opgeheven en alle adressen en archiefmateriaal verbrand. De contacten in de werkverschaffing bleven bestaan en vormden een belang rijke grondslag voor het verzet, zoals tot uitdrukking kwam bij de stakingen op de werkverschaffing tijdens de bezetting en vooral tijdens de februaristaking van 1941.

Conclusie

Op deze plaats zou besloten kunnen worden met een opsomming van verbeteringen die door de werklozen in de dertiger jaren werden afgedwongen. Het is echter ondoenlijk om deze af te meten aan de verslechteringen en daarom niet zo zinvol. Men kan van de klassenstrijd niet als een boekhouder een verlies- en winstrekening opstellen.

De strijd van de werklozen had in de crisisjaren een sterk defensief karakter en al is het resultaat moeilijk in zijn totaliteit te meten, ongetwijfeld werden vele verslechteringen tegengehouden. Het resultaat van acties was waarschijnlijk ook, dat de adviesbureaus meer gedaan kregen voor individuele gevallen.

Romme liet in 1937 een wetsontwerp voorbereiden voor een werkloosheidsverzekering, deze zou pas in '49 definitief geregeld worden. Steun was in de dertiger jaren geen recht maar een gunst. Colijn c.s. zagen werklozensteun pas als een overheidstaak wanneer particuliere liefdadigheid faalde.²⁹

Een hoogtepunt in de strijd van de werklozen vormde de actie tegen de afschaffing van de huurtoeslag; de regering moest haar maatregelen grotendeels intrekken. De acties, die voor een deel samenvielen met de propaganda voor het Plan van de Arbeid, konden zulk een massaliteit en kracht ontwikkelen door de op dit punt bereikte eenheid. De CPN riep op tot eenheid van actie en communisten leverden door hun optreden in werklozenverenigingen als EMM een belangrijke bijdrage.

Daarmee waren de verslechtingen niet van de baan; de regering zocht een uitweg in de devaluatie en knibbelen op de steun bleef regeringspolitiek tot de oorlog. In de werkverschaffing was de belangrijkste eis: werk tegen normaal loon. Het grootste materiële resultaat werd behaald in het begin van de oorlog toen een extra uitkering werd afgedwongen.

De NSB en andere fascistische groepjes hadden geen enkele invloed onder de werklozen terwijl in het buitenland, met name in Duitsland, het fascisme in de werkloosheid een belangrijke voedingsbodem vond. De grootste verdienste van de werklozenbeweging was ongetwijfeld, dat ze vocht tegen de demoralisatie onder de werklozen. Het optreden van verenigingen als EMM droeg er in belangrijke mate toe bij, dat werklozen niet afgeden naar het fascisme maar behouden bleven voor de democratie.

Geraadpleegde bronnen

EMM, blad van de Amsterdamse Vereniging van Ongeorganiseerde werklozen 1936-1940.

Werklozenzorg, orgaan NVV 1933-1940

Jaarverslagen NVV 1935-1940

Jaarverslagen ABB 1935-1940

Archief Jacques Engels

Notulen PB-SDAP 1935-1940

Notulen DB-SDAP 1935-1940

Politiek en cultuur, De Tribune, Het Volk, De Nieuwe Fakkel.

Interviews met Simon Korper ex-bestuurslid van EMM

Brochures

H. Lindeman: Werkloozenzorg (1933)

H. Lindeman: Wat willen wij voor de werklozen (1933)

J. G. Schuurhoff: Eenheid van actie?... Ja! (1935)

EMM: Met Eenheid Maakt Macht naar verbetering (1939)

Verslag Internaatwerk '37-'38, '38-'39

Verslag van het onderzoek naar de werklozenvereniging van het Projekt Kollektieve Voorzieningen (PKV-W) Rijksuniversiteit-Utrecht ('77-'78)

Verslag van het onderzoek naar volkshuisvesting van het Projekt Kollektieve Voorzieningen Rijksuniversiteit Utrecht ('76-'77) (PKV-Volkshuisvesting)

Diversen

Brief EMM aan de besturen van bij de ABB aangesloten bonden gedateerd 28 februari 1939

Brief EMM aan de besturen van bij de ABB aangesloten bonden gedateerd 3 april 1939

Manifesten EMM

Verslag ledenvergadering EMM-afdeling Oost van 23 januari 1939.

Noten

- 1 PKV-W p.22
- 2 PKV-W p. 24, 25
- 3 S. Korper, G. Blom, P&C 1964 p. 269
- 4 De Tribune 5 juli '34
- 5 Congresbesluiten van de CPN 1935 p.22
- 6 Congresbesluiten van de CPN 1935 p.23, 24
- 7 Archief Engels, geschiedenis werklozenafdelingen tot '39
- 8 EMM, voortaan steeds EMM tenzij anders vermeld
- 9 Het Volk 8 augustus ochtendblad
- 10 PKV-Volkshuisvesting
- 11 Notulen PB-SDAP 5 september '36
- 12 De Nieuwe Fakkel, 28 augustus '36. De brief was merkwaardigerwijs gepubliceerd in dit blad van de RSAP van Sneevliet; Albarda verwees naar deze publicatie.
- 13 Interview Simon Korper
- 14 Notulen DB-SDAP 13 oktober '36
- 15 Interview Simon Korper
- 16 Werklozenzorg maart '38
- 17 De vakbeweging 24 december '36
- 18 J. Engels autobiografie
- 19 Rede Adri de Ruyter april '38 EMM. In haar brief gedateerd 28 februari 1939, aan de besturen van bij de ABB aangesloten bonden vermeldt EMM dat zij ± 400 leden naar het NVV heeft overgeschreven in de hele periode sinds de aansluiting.
- 20 Notulen PB-SDAP 3 juli '37
- 21 Notulen DB-SDAP 31 augustus '37
- 22 Jaarverslag NVV 1937 p. 119
- 23 J. Engels Archief
- 24 Interview Simon Korper
- 25 J. Engels Archief
- 26 PKV-W p. 57
- 27 PKV-W p. 77
- 28 PKV-W p. 81 „Met Eenheid Maakt Macht naar verbetering”
- 29 PKV-W p. 70

De Naams verandering

Onderstaand artikel is een overdruk uit het tijdschrift
Politiek & Cultuur, jaargang 1936, nr. 7.

Op het laatste congres van de Communistische Partij, op 25 tot 28 December 1935 te Amsterdam gehouden, is met algemene stemmen besloten, de naam van de partij „Communistische Partij Holland (C.P.H.)” te veranderen in „Communistische Partij van Nederland (C.P.N.)”.

Deze verandering geeft aan de partij haar juiste naam: — ons land heet Nederland; Holland is slechts het deel van Nederland, waar de twee provincies Zuid- en Noord-Holland liggen, terwijl alleen in het buitenland Nederland in zijn geheel wel als „Holland” wordt aangeduid. Dit komt door de overheersende positie, die vroeger — vooral in de tijd van de Zeven Provinciën — Noord- en Zuid-Holland te-midden van de andere Provincies innamen.

De naamsverandering heeft echter een diepere betekenis dan een eenvoudige correctie. Ze heeft politieke betekenis. Het is nodig, tegenover de reactionaire en fascistische misleiding, die liefst over Communisten spreekt als over „volksvijandige” elementen en een soort van „agenten van een vreemde mogendheid”, die eigenlijk in Nederland niet thuis horen, duidelijk te doen uitkomen, dat de C.P. van Nederland een Nederlandse partij is, een deel van Nederland, dat meent, de rechten en vrijheden van het Nederlandse volk het beste te kunnen veroveren en verdedigen als deel van een wereldpartij, die de internationale solidariteit van het werkende volk belichaamt en dus als sectie van de Communistische Internationale.

Lenin heeft eens, in December 1914, de verhouding van de Communisten tot de natie waartoe zij behoren, op duidelijke wijze beschreven in een artikel: „Over de nationale trots van de Russen”, dat gericht was tegen die sociaal-democraten, die de nationale gevoelens misbruikten om het volk aan de zijde van zijn overheerser in de imperialistische oorlog te jagen. Lenin schreef:

„Wij houden van onze taal en van ons vaderland; wij werken meer dan anderen er voor om zijn werkende massa (dat is 9/10 van zijn bevolking) tot het bewuste leven van democraten en socialisten te verheffen. Het doet ons het meest pijn als we zien en voelen hoe de tsaristische beulen, de adel en de kapitalisten ons prachtig vaderland allerlei geweldpleging, druk en verraad aandeden. Wij zijn er trots op, dat deze geweldpleging uit ons midden het verzet deed ontwaken, en dat uit het midden van de Russen de Decabristen voortkwamen, de revolutionairen van de jaren-zeventig, — dat de Russische arbeidersklasse in 1905 een machtige revolutionaire partij der massa tot stand bracht — en dat de Russische boer van die tijd af een democraat begon te worden, begon zich te ontdoen van den priester en den grootgrondbezitter”.

Lenin herinnert er in dit artikel aan, hoe de grote Russische democraat Tsjernitsjewski over het Russische volk gezegd heeft: „arme natie, een natie van slaven, van boven tot beneden: allen slaven”. Dat waren, zegt Lenin, woorden van werkelijke liefde tot het vaderland, — een liefde, die zwaarmoedig is geworden door het ontbreken van een revolutionaire wil in de massa van het Russische volk.

„Toen was deze er nog niet”, — vervolgt Lenin. „Thans is ze nog klein, maar ze is er reeds! Wij zijn vol van het gevoel van nationale trots, want de Russische natie heeft ook de revolutionaire klasse voortgebracht, heeft ook getoond, in staat te zijn om aan de mensheid grote voorbeelden te geven van strijd voor de vrijheid en voor het socialisme, niet alleen grote pogroms, rijen gehangenen, gevangenen, geweldige hongersnoden en onderdanigheid voor priesters, tsaren, grootgrondbezitters en kapitalisten.

Wij zijn vol van het gevoel van nationale trots en juist daarom haten wij in het bijzonder ons slaven-verleden.”

En Lenin herinnert er aan, hoe de adel en de tsaar in staat zijn geweest om de Russische boeren in de oorlog te jagen om de vrijheid van de volkeren van Hongarije, Polen, Perzië en China aan te tasten, en hoe ook in de wereldoorlog nog het volk zich in de oorlog liet jagen om andere volkeren te onderdrukken. Hij herinnert aan het grote woord van Karl Marx, dat aan ons ook zo goed bekend is: „Geen volk kan vrij zijn, dat een ander volk onderdrukt”.

Hier geeft Lenin in een duidelijke gedachtegang onze opvatting van het nationale gevoel weer, en niet alleen voor het Russische volk. Wij, communisten, zijn Nederlanders; wij houden van onze taal en van ons land; wij werken er immers voor om het tot een land te maken, waar het werkende volk gelukkig, welvarend en vrij kan leven.

Wij zijn er trots op, dat in ons volk — ondanks eeuwenoude kapitalistische uitbuiting en onderdrukking — de zucht naar vrijheid bewaard is gebleven, en dat — nadat de sociaal-democratie is te kort geschoten — een Communistische Partij zich heeft geformeerd, die de leidster wil worden van de socialistische bevrijdingsstrijd en die een eenheidsfront-politiek voert om in de eerste plaats de sociaal-democratie en verder alles

wat vooruitstrevend is in dit land, te verenigen in de strijd tegen fascisme en reactie.

De fascisten zijn de ergste vijanden van Nederland, — zij, die in dienst van een kleine groep van kapitalisten het volk tot een willoos werktuig in handen van enige kapitalistische tyrannen pogen te maken.

Het is een smaad voor het Nederlandse volk, dat de toestand, waarbij een zestig-miljoenen-volk in Indonesië door Nederland wordt onderdrukt en uitgezogen, nog steeds voortduurt.

Zó opgevat, versterkt het nationale gevoel van de Nederlandse arbeider zijn socialistisch internationaal bewustzijn. Zó opgevat, is het nationale gevoel een bestanddeel van zijn internationaal gevoel, dat ontwikkeld moet worden in de richting van werkelijk internationalisme, in de geest van volledige internationale gelijkheid en broederschap.

De Communistische Partij van Nederland is dus zowel een Nederlandse partij, als een sectie van een internationale partij, — de vereniging van alle proletariërs, die naar het broederlijk socialistisch verbond van alle volkeren streven.

De naamsverandering van de partij was dus juist en nodig. Het merkwaardige daarbij is, dat de naam „Communistische Partij Holland” eigenlijk nooit officieel aan de partij is gegeven, doch bij-wijze van spraakgebruik is ingeslopen.

Van 20 November 1918 tot 22 October 1929 heeft dan ook op „De Tribune” duidelijk gestaan, dat ze het orgaan was van de „Communistische Partij van Nederland”.

Op het negende jaar-congres van de Sociaal-democratische Partij (S.D.P.) is op 19 November 1918 op voorstel van het Partijbestuur besloten, de partij voortaan te noemen „Communistische Partij in Nederland”.

Dit was dus nog vóór het eerste Congres van de Communistische Internationale, die in Maart 1919 werd gesticht.

De Sociaal-democratische Arbeiderspartij van Rusland (Bolsjewiki) was met de naamsverandering vóórgegaan. Op het zesde congres, 8 Maart 1918, nam deze partij, na een toelichting van Lenin, de naam „Russische Communistische Partij (Bolsjewiki)” aan.

Dit voorbeeld vond bij een aantal revolutionaire socialistische groepen en partijen o.a. in Duitsland, Nederland en Zwitserland, weerklink.

Het partijbestuur der S.D.P. lichtte in de beschrijvingsbrief tot het congres van 1918 het voorstel tot naamsverandering als volgt toe:

„Het wordt langzamerhand noodzakelijk door de reuk, waarin de naam sociaal-democraat begint te staan... onze naam te veranderen. En dan is het 't beste, dat te doen in overeenstemming met onze Russische en Duitse partijgenoten, zodat dit reeds de groeiënde eenheid demonstreert”.

En L. de Visser, die het voorstel tot naamsverandering op het Congres toelichtte, zei o.a.:

„Wij moeten worden de communisten. De Sowjets in Rusland hebben ons reeds het voorbeeld gegeven door zich de Communisten in Rusland te noemen. In Duitsland noemen de communistische groepen zich: de Communistische Partij van Duitsland... Overal ter wereld zullen deze groepen deze naam dragen”.

Aanvankelijk noemde men de partij nog: „Communistische Partij in Nederland (voorheen S.D.P.)”, na Juli 1919 laat men die toevoeging: „voorheen S.D.P.” weg.

Op hetzelfde negende congres der S.D.P. wordt op voorstel van het Partijbestuur reeds tot aansluiting bij de komende Communistische Internationale besloten door een met algemene stemmen aangenomen motie, welke als volgt luidde:

„Aan het P.B. wordt opdracht verleend, er voor te zorgen, dat de Partij vertegenwoordigd wordt op het eerste Congres van de Communistische Internationale te Moskou, of waar dit Congres ook moge worden gehouden”.

In de oproep om dit eerste Congres te houden, 4 Maart 1919 in „De Tribune” gepubliceerd, wordt dan ook de „Communistische Partij (Holland)” officieel door de initiatief-nemers tot het Congres tot deelname uitgenodigd.

Een directe afvaardiging is er uit Nederland op dit eerste Congres echter niet geweest. De verbinding tussen Moskou en Nederland was daartoe te moeilijk. In Duitsland was revolutie, in Rusland woedde de burgeroorlog. Zo heeft pg. S. J. Rutgers slechts met raadgevende stem het eerste Congres der Communistische Internationale voor de Communistische Partij in Nederland kunnen bijwonen. Het mandaat, voor hem in Amsterdam door het partijbestuur afgegeven, heeft hem niet tijdig bereikt, terwijl hij zelf sinds enige jaren reeds niet in Nederland was geweest. Pas op het tweede Wereldcongres, midden 1920 gehouden, is de eerste delegatie van de C.P.N. in Moskou aanwezig. Na het contact met de Communistische Internationale noemt de partij zich „Communistische Partij in Nederland, afdeling van de Derde Internationale”, en die toevoeging wordt op 30 April 1926 veranderd in „sectie Communistische Internationale”.

De naam C.P.H. sluipt dan langzamerhand in, waarschijnlijk onder invloed van de vele oproepen en resoluties van de Communistische Internationale in de strijd voor de bolsjewisering van de partij, waarin de partij natuurlijk „Communistische Partei Hollands” wordt genoemd.

Hoewel tot 22 October 1929 op „De Tribune” de naam „C.P. in Nederland” blijft gehandhaafd, is het in 1923 en 1924 reeds gebruik, van C.P.H. te spreken. Het partijbestuur noemt zich reeds in 1924 „partijbestuur der C.P.H.” op de lidmaatschapboekjes, en in artikel één van de Statuten wordt de partij „Communistische Partij in Holland (C.P.H.)” genoemd, hoewel „De Tribune” de oudere en juistere naam in haar kop blijft handhaven.

Eindelijk, op 22 October 1929, als „De Tribune” een geheel nieuwe kop krijgt, verdwijnt de naam „Communistische Partij in Nederland” voor-goed en wordt als vanzelfsprekend de partij „Communistische Partij Holland” genoemd, zonder dat dit aanstoot geeft, daar iedereen deze naam — die reeds in de Statuten is veranderd — gebruikt.

De naamsverandering van de partij tot: „Communistische Partij van Nederland — sectie van de Communistische Internationale” blijkt dus een correctie te zijn op een ingeslopen verkeerde gewoonte. Een correctie, die zowel het Nederlandse als het internationale karakter van de partij onderstreept.

IPSO